

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล สำหรับครูสังกัดมศึกษา เรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้นวัตกรรมในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในที่นี้ขอเสนอรายละเอียดในหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา
2. องค์ความรู้ในวิชาสังคมศึกษา
3. แนวคิดเกี่ยวกับม โนมติในวิชาสังคมศึกษา
4. มโนมติในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
5. แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาม โนมติในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
6. แนวคิดการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา

1.1 ธรรมชาติของวิชาสังคมศึกษา

สังคมศึกษา เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม โดยเน้นการศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาและวิธีการในศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ มุ่งพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนในสังคมประชาธิปไตย วิชาสังคมศึกษามีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง และพัฒนาอยู่เสมอเพื่อให้สอดคล้องและทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมโลก

วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา (2555: 1-21) ได้อธิบายธรรมชาติของวิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้

สังคมศึกษา (social studies) คือ การศึกษาเกี่ยวกับสังคม นั่นก็คือ การศึกษาคน (people) ซึ่งคนนั้นก็ต้องมีที่อยู่อาศัย ซึ่งอาศัยอยู่ในที่ใดที่หนึ่งช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง มีชีวิตความเป็นอยู่ มีการบริโภค มีการใช้ทรัพยากร คนเหล่านั้นมีครอบครัว มีกลุ่มสังคมของตนเอง มีชุมชน มีประเพณี วัฒนธรรมในการปฏิบัติตามวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่ม ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นองค์ความรู้ที่มาจาก

หลายแหล่งของการศึกษาค้นคว้า ซึ่งได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา โดยเป็นส่วนประกอบสำคัญของสังคมศึกษาซึ่งเป็นวิชาที่สอนเกี่ยวกับคน (study of man) ในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ดังแนวคิดของเอ็ดการ์ เวสเลย์ (Edgar Wesley) ที่ถือว่าเป็นผู้บุกเบิกเรื่องสังคมศึกษาที่ระบุว่า “The social studies are the social sciences simplified for pedagogical purposes” นั่นก็คือ สังคมศึกษาคือสังคมศาสตร์ที่ถูกนำมาจัดหรือทำให้เข้าใจง่ายเพื่อวัตถุประสงค์ในการสอน

แต่เดิมสังคมศาสตร์ถูกบรรจุในเนื้อหาของโรงเรียนในลักษณะของวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ในเนื้อหาของหน้าที่พลเมือง (civic) เศรษฐศาสตร์ และสังคมวิทยา ต่อมาในต้นศตวรรษที่ 20 สหรัฐอเมริกาจึงได้รวมศาสตร์ทางสังคมศาสตร์ทำให้เป็นสาขาใหม่ที่เรียกว่า สังคมศึกษา (social studies) ที่เน้นไปในการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี (cultivation of good citizenship) ผู้ที่มีบทบาทสำคัญสำหรับแนวคิดนี้คือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) และเอ็ดการ์ เวสเลย์ (Edgar Wesley) ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำศาสตร์ทางสังคมศึกษา (Laughlin, Margaret A. and Hartoonian, H. Michale, 1995) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มาจากการปฏิรูปการศึกษาที่ส่งผลให้เกิดสาขาวิชาสังคมศึกษาเพื่อเป็นวิธีการหรือกระบวนการในการใช้สำหรับปรับสังคมอเมริกาในรูปแบบใหม่ (Reshaping American Society) ที่ยังคงเน้นการพัฒนาพลเมืองมากกว่าเน้นความรู้

ลักษณะสำคัญที่แสดงให้เห็นธรรมชาติของสังคมศึกษา มีดังนี้

1) สังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีลักษณะเป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการ (interdisciplinary integration) โดยบูรณาการความรู้ที่ได้คัดสรรมาจากกลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ (ส่วนใหญ่) และมนุษยศาสตร์ เพื่อให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการเรียน วิทยุติ และวุฒิภาวะของนักเรียนในโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ตัวอย่างเช่น หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม พ.ศ. 2551 ของประเทศไทย มีทั้งหมด 5 สาระ คือ (1) ศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม (2) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม (3) เศรษฐศาสตร์ (4) ประวัติศาสตร์ และ (5) ภูมิศาสตร์ เป็นต้น

2) เนื้อหาที่ได้คัดสรรจากกลุ่มวิชาสังคมศาสตร์เป็นเพียงสื่อ (means) ที่จะนำไปสู่การบรรลุจุดประสงค์แต่ละจุดประสงค์ของการเรียนรู้สังคมศึกษา คือ การเป็นพลเมืองดีที่มีทั้งความรู้ ทักษะ มีเจตคติที่ดี มีความรับผิดชอบ และมีส่วนร่วมในสังคม

3) เนื่องจากเนื้อหาของสังคมศึกษามีลักษณะเป็นสหวิทยาการจากหลายสาขาในสังคมศาสตร์ และต้องใช้เป็นสื่อ (means) ในการสอนมโนคติทางสังคมศาสตร์จึงต้องมีการบูรณาการเชื่อมโยงเพื่อ

วัตถุประสงค์ในการสอน ดังนั้น การเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษาจึงเป็นการเรียนรู้ที่เน้นมโนคติ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้หรือสร้างองค์ความรู้ใหม่

4) เนื้อหาที่คัดสรรจากสังคมศาสตร์ ส่วนใหญ่จะต้องมีการจัดเนื้อหา โดยคำนึงถึงขอบเขต (scope) และการเรียงลำดับ (sequence) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นมโนคติที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

5) สังคมศึกษาถูกจัดเพื่อใช้สอนในโรงเรียนจึงเป็นกระบวนการในการเรียนรู้มากกว่าการท่องจำในเนื้อหา โดยเฉพาะใช้กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการสืบสวนสอบสวน และการตัดสินใจ เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน

1.2 ความหมายของวิชาสังคมศึกษา

นักการศึกษาทางสังคมศึกษา ได้ให้ความหมายของวิชาสังคมศึกษาในนานาทัศนะ เป็นต้นว่า (อ้างใน สิริวรรณ ศรีพหล 2554: 1-6 ถึง 1-8)

จาโรลิเมค (John Jarolimek, 1967: 4) กล่าวว่า “สังคมศึกษาเป็นวิชาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม ทั้งกล่าวถึงวิถีที่มนุษย์จะใช้สิ่งแวดล้อมเพื่อสนองความต้องการของตนในการดำรงชีวิต”

เชพเวอร์ (James P. Shaver, 1967) ให้นิยามว่า “สังคมศึกษาเป็นส่วนของการศึกษาทั่วไปและเกี่ยวข้องกับโดยเฉพาะการเตรียมพลเมือง ให้มีส่วนร่วมในสังคมแบบประชาธิปไตย”

เอนเกล (Shirley H. Engle, 1971) ให้ความเห็นว่า “สังคมศึกษาจะมีการเน้นคำถามด้านสังคมที่มีความต่อเนื่องกัน เน้นปัญหาและประเด็นทั้งใหญ่และย่อย ซึ่งเยาวชนควรต้องปฏิบัติหรือช่วยให้เขาทำได้ ปัญหาของแต่ละบุคคลและของสังคมจะช่วยให้หลักสูตรมีการผสมผสานอย่างมีเหตุผล”

กู๊ด (Carter V. Good, 1978) ให้ความหมายว่า “สังคมศึกษา เป็นส่วนต่าง ๆ ของเนื้อหาสาระของสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และภูมิศาสตร์ โดยเลือกแล้วว่าเหมาะสมแก่การศึกษาในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา และมีการพัฒนาขึ้นเป็นรายวิชาต่าง ๆ เพื่อการศึกษาไม่ว่าจะบูรณาการแล้วหรือไม่ และต้องมีทั้งเนื้อหาสาระและจุดหมายที่เกี่ยวข้องกับสังคม หรือไม่ก็อยู่ในขอบข่ายที่แคบไปหรือแน่นอนตายตัวของการศึกษาในแบบผสมผสาน”

เพรสตัน (Ralph C. Preston, 1960) กล่าวว่า “สังคมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาวิชาสังคมศาสตร์ที่เลือกเฟ้นมาเพื่อใช้ในการสอนเด็ก โดยเฉพาะระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา สังคมศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ส่วนมากได้เนื้อหาวิชามาจากสังคมศาสตร์ คือ

- 1) ประวัติศาสตร์ เป็นการศึกษาเรื่องอดีตของมนุษย์
- 2) ภูมิศาสตร์ เป็นการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับแผ่นดินที่อยู่อาศัย
- 3) หน้าที่พลเมือง เป็นการศึกษาเรื่องสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์
- 4) สังคมวิทยา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสถาบันของมนุษย์ และกระบวนการทางสังคม
- 5) มานุษยวิทยา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มชน
- 6) เศรษฐศาสตร์ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับผลผลิต การแจกจ่าย และการใช้สิ่งที่มีค่าในการแลกเปลี่ยน และปรากฏการณ์ทางสังคมอันเกิดขึ้นจากกิจกรรมดังกล่าว

จากความหมายที่นักวิชาการท่านต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของวิชาสังคมศึกษาในนาทรรศนะนั้น ถ้าพิจารณาจากความหมายวิชาสังคมศึกษาที่ไมเคิลลิส (Michaelis , 1985: 3-4) ได้ประมวลความหมายของวิชาสังคมศึกษาในเชิงปรัชญาและความเชื่อแบบต่าง ๆ สรุปได้ 5 ประเภท ดังนี้คือ

- 1) สังคมศึกษาในฐานะการถ่ายทอดความเป็นพลเมืองดี (Social Studies as Citizenship Transmission) ผู้ที่ยึดถือเช่นนี้เชื่อว่า สังคมศึกษาควรจะถ่ายทอดลักษณะพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมของสังคม พลเมืองดีที่มีความรับผิดชอบควรจะได้พัฒนาจากความเข้าใจต่อสิ่งที่ดีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมนั้น

- 2) สังคมศึกษาในฐานะเป็นการศึกษาทางสังคมศาสตร์ (Social Studies as Social Science Education) ผู้ที่ยึดถือเช่นนี้เชื่อว่า เนื้อหาของสังคมศึกษาและวิธีการศึกษาควรจะนำมาจากสังคมศาสตร์ พลเมืองดีที่มีประสิทธิภาพควรจะมีโน้มนำพื้นฐาน และวิธีการศึกษาของสังคมศาสตร์ เพื่อสามารถจัดการกับประเด็นเรื่องราวและปัญหาต่าง ๆ

- 3) สังคมศึกษาในฐานะการคิดอย่างไตร่ตรอง (Social Studies as Reflective Thinking) แนวคิดนี้ยึดถือโดยกลุ่มประจักษ์นิยม ซึ่งเชื่อว่าเป้าหมายสำคัญของสังคมศึกษา คือ การพัฒนาความสามารถในการคิดและการตัดสินใจ ซึ่งพลเมืองดีที่มีประสิทธิภาพจะใช้แบบ และกระบวนการในการคิดและตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาและสรุปเรื่องราวต่าง ๆ ได้

- 4) สังคมศึกษาในฐานะเป็นการวิพากษ์สังคมและการปฏิบัติ (Social Studies as Social Criticism and Action) ลักษณะนี้เป็นการเน้นของกลุ่มปฏิรูป ซึ่งเชื่อว่าเป้าหมายสำคัญของสังคมศึกษา คือ เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการปรับปรุงสังคมพลเมืองดีที่รับผิดชอบจะสามารถวิเคราะห์เรื่องราว เหตุการณ์ปัจจุบัน และปัญหาอย่างวิพากษ์และปฏิบัติกรอย่างเหมาะสม

- 5) สังคมศึกษาในฐานะเป็นการพัฒนาเอกลักษณ์บุคคล (Social Studies as Personal

Development of the Individual) ลักษณะนี้เป็นแนวความคิดของกลุ่มพัฒนาการนิยม (Progressivism) และกลุ่มอัตถภาวะนิยม (Existentialism) ซึ่งเชื่อว่าเป็นโปรแกรมการเรียนควรยึดถือนักเรียนเป็นศูนย์กลาง หรือให้ความสำคัญแก่นักเรียน และควรจะพัฒนานักเรียนทุกด้าน ทั้งทางสังคม อารมณ์ สติปัญญา และกาย ความเข้าใจในตนเอง และการนำตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะหรือคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับความเป็นพลเมืองดีที่มีความรับผิดชอบ

จากความหมายที่ไมเคิลลิสได้ประมวลมานี้ ไมเคิลลิสยังได้สรุปความหมายและชี้ให้เห็นจุดเน้นของความหมายต่าง ๆ ดังนี้ (Michaelis, 1992: 2)

- 1) สังคมศึกษา คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นฐานที่เป็นมรดกของประเทศชาติให้แก่ผู้เรียน นิยามนี้ เป็นการเน้นด้านเนื้อหา
- 2) สังคมศึกษา คือ เนื้อหาและวิธีการที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศาสตร์อื่น ๆ นิยามนี้เน้นด้านเนื้อหาเช่นกัน
- 3) สังคมศึกษา คือ การส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนากระบวนการคิดและการตัดสินใจเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสังคม นิยามนี้เน้นด้านสังคม
- 4) สังคมศึกษา คือ กระบวนการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน เพื่อให้สามารถวิเคราะห์และแก้ปัญหาสังคมได้ นิยามนี้เน้นด้านสังคม
- 5) สังคมศึกษา คือ การมุ่งพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนในการที่จะควบคุม ดูแลตนเอง ตลอดจนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ นิยามนี้เน้นความสำคัญที่ตัวผู้เรียน

นอกจากนั้น ความหมายของวิชาสังคมศึกษาตามที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้ให้ความหมายว่า (กระทรวงศึกษาธิการ 2551: 1)

“กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม”

กล่าวโดยสรุป วิชาสังคมศึกษา เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม โดยเน้นการศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาและวิธีการในศาสตร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะวิชาในหมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ เศรษฐกิจ กิจกรรมการเมืองทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมเพื่อ

นำมาใช้ประโยชน์ การแก้ปัญหา และการวางแนวทางสำหรับอนาคต ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายสำคัญ เพื่อมุ่งพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนในสังคมประชาธิปไตย

1.3 ความสำคัญวิชาสังคมศึกษา

วิชาสังคมศึกษานับเป็นวิชาที่มีการจัดการเรียนการสอนมาตั้งแต่ครั้งอดีตแล้ว และเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นวิชาที่มีความสำคัญวิชาหนึ่งในหลักสูตรที่ให้นักเรียนเรียนตลอดจนจบหลักสูตร วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มุ่งพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติ สิริวรรณ ศรีพหล ได้อธิบายความสำคัญของวิชาสังคมศึกษา ดังนี้ (2554: 1-8 ถึง 1-9)

1) วิชาสังคมศึกษามุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีของสังคม และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมได้ โดยเน้นให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข การเป็นพลเมืองดี ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา การเห็นคุณค่าของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ความรักชาติ และภูมิใจในความเป็นไทย (กระทรวงศึกษาธิการ: 7)

3) วิชาสังคมศึกษา เป็นวิชาที่พัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติและค่านิยม

ก. ในด้านความรู้ สังคมศึกษาจะให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเนื้อหาสาระที่นำมาจากวิชาต่าง ๆ ในกลุ่มสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นฐานในการสร้างความคิด กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ รู้จักการใช้เหตุผล และสังเคราะห์ข้อมูลจนสามารถสรุปเป็นมโนคติ และหลักการในที่สุด

ข. ในด้านทักษะ วิชาสังคมศึกษาจะฝึกฝนทักษะที่ถือเป็นเครื่องมือหรือวิธีการที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต วิชาสังคมศึกษา มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะทั้งด้านวิชาการและทักษะทางด้านสังคม ทักษะทางด้านวิชาการ เน้นทักษะการแสวงหาความรู้ เช่น ทักษะการอ่าน การตีความ การสืบค้นหาข้อมูล การใช้แหล่งเรียนรู้ เป็นต้น ส่วนทักษะทางด้านสังคม เน้นการรู้จักอยู่ร่วมกับผู้อื่น การทำงานเป็นกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นหรือกลุ่มความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ค. ในด้านเจตคติ วิชาสังคมศึกษา มุ่งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและการพัฒนา ค่านิยมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนการพัฒนาค่านิยมที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งเป็น เยาวชนของประเทศ จะทำให้เยาวชนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของประเทศ อันจะนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม สังคมจะมีความเข้มแข็งในที่สุด

4) วิชาสังคมศึกษาจึงมีความสำคัญต่อผู้เรียน ช่วยวางพื้นฐานการดำเนินชีวิตในสังคม ให้แก่ผู้เรียน เพื่อสร้างผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพของประเทศและสังคมโลกอย่างแท้จริง เมื่อพลเมืองของประเทศและของโลกมีคุณภาพแล้ว ย่อมเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศและโลกสู่ความเจริญและความมั่นคงต่อไป

ดังที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้ระบุความสำคัญของวิชาสังคมศึกษา ไว้ว่า “กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลาตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศและสังคมโลก” (กระทรวงศึกษาธิการ 2551:1)

1.4 เป้าหมายของวิชาสังคมศึกษา

นักสังคมศึกษาหลายท่าน ได้ระบุเป้าหมายของสังคมศึกษาไว้อย่างหลากหลาย ประมวลได้ดังต่อไปนี้ (อ้างใน วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา (2555: 1-25 ถึง 1-28)

อาร์เธอร์ เค. เอลลิส (Arther K. Ellis, 1977) ได้เสนอหลักการสำคัญที่แสดงหลักการและเหตุผลว่า ทำไมต้องมีการสอนสังคมศึกษา ผู้เรียนได้รับประโยชน์อย่างไร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของสังคมศึกษา ได้ดังนี้

- 1) สังคมศึกษาควรสอนผู้เรียนให้เกิดความตระหนักในตนเอง สามารถตรวจสอบและสามารถกระจ่างค่านิยมของตนเอง รวมทั้งตระหนักในอัตลักษณ์ของตนเอง (self - identity)
- 2) สังคมศึกษาควรเตรียมผู้เรียนให้เกิดความเข้าใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ตลอดจนบทบาทและอิทธิพลของบุคคลต่าง ๆ ที่มีต่อการดำรงชีวิตของบุคคลต่าง ๆ ในปัจจุบัน
- 3) สังคมศึกษาควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความแตกต่างของบุคคลทั้งค่านิยมและการดำเนินชีวิต และยอมรับความแตกต่างเหล่านั้น

4) สังคมศึกษาควรเตรียมผู้เรียนให้มีความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่องของเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

5) สังคมศึกษาควรเตรียมผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็นในการตรวจสอบและแก้ไขปัญหา ตลอดจนสามารถวิเคราะห์วิจารณ์การแก้ปัญหาที่เสนอโดยบุคคลต่างๆ ได้

6) สังคมศึกษาควรเตรียมผู้เรียนให้มีความตระหนักถึงบทบาทสำคัญของตนเองที่มีต่อสังคมในอนาคตได้

7) สังคมศึกษาควรส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้รับรู้และซาบซึ้งในการสร้างสรรค์ผลงานของบุคคลต่างๆ และการแก้ปัญหาที่ทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น

8) สังคมศึกษาควรเตรียมผู้เรียนให้มีความเข้าใจในการกระบวนการตัดสินใจ และเป็นผู้มีทักษะการแก้ปัญหามีประสิทธิภาพ

9) สังคมศึกษาควรเตรียมผู้เรียนให้มีความสามารถในการทำงานร่วมกัน และสามารถแข่งขันได้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ

10) สังคมศึกษาควรเตรียมผู้เรียนให้มีความตระหนักในศักยภาพของตนเอง รวมทั้งยอมรับศักยภาพของผู้อื่นเช่นเดียวกัน

เจมส์ เอ แบงก์ และ เซอร์รี เอ แบงก์ (James A. Bank and Cherry A. Bank, 1999) ได้อธิบายว่า เป้าหมายหลักของสังคมศึกษา คือ การเตรียมพลเมืองที่สามารถตัดสินใจด้วยการไตร่ตรองอย่างดี และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตนในฐานะสมาชิกของชุมชน ประเทศ และ โลก และยังมีเป้าหมายย่อยอีก 4 เป้าหมายที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของเป้าหมายหลัก สรุปได้ ดังนี้

1) เป้าหมายด้านความรู้ (knowledge goals) เป้าหมาย คือ ผู้เรียนต้องเก่งด้านความรู้ คือ ความรู้ด้านสังคมศาสตร์ในแขนงต่าง ๆ เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และรัฐศาสตร์ เป็นต้น เพื่อใช้ในการตัดสินใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ความรู้ที่ใช้เป็นพื้นฐานประกอบในการตัดสินใจจะต้องเป็นความรู้ที่เป็นประโยชน์ที่ได้ผ่านการวิเคราะห์ ถิ่นกรอง และเลือกสรร โดยผู้ใช้มาแล้ว คือ ความรู้ในรูปของมโนคติ หลักการ และทฤษฎีที่สรุปจากข้อเท็จจริงแล้ว

2) เป้าหมายด้านทักษะ (skill goals) คือ ผู้เรียนต้องมีทักษะ 4 อย่าง ที่สำคัญ คือ (1) ทักษะการคิด (thinking skills) ได้แก่ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประยุกต์ใช้หลักการหรือความรู้ เป็นต้น (2) ทักษะการสืบสวนสอบสวนทางสังคมศาสตร์ (social sciences inquiry skills) ได้แก่ การกระบวนการในการสรุปหลักการหรือการแก้ปัญหอย่างเป็นระบบ (3) ทักษะวิชาการหรือทักษะการ

เรียน(academic or study skills) ได้แก่ การอ่าน การฟัง การเขียน การพูด และ (4) ทักษะกลุ่ม (group skills) ได้แก่ ความสามารถในการเป็นผู้นำและผู้ตาม รวมทั้งความสามารถในการทำงานกลุ่ม

3) เป้าหมายด้านเจตคติและค่านิยม (attitudes and value goals) คือ ผู้เรียนต้องมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมประชาธิปไตย ค่านิยมการเห็นคุณค่าของมนุษยชาติ เพื่อใช้ประกอบในการตัดสินใจ

4) เป้าหมายด้านการปฏิบัติตนในฐานะเป็นพลเมืองของสังคม (citizen action goals) คือ ผู้เรียนต้องพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการเมือง โดยต้องมีสมรรถนะการเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย

เป้าหมายสำคัญของการสอนสังคมศึกษา คือ การสอนหน้าที่พลเมือง(civic education) และถือได้ว่า โรงเรียนมีพันธะหลักในการอบรมให้ผู้เรียนเป็นผู้มีวัฒนธรรมและการปฏิบัติตนในวิถีประชาธิปไตยทั้งทางสังคมและการเมือง ซึ่งซาพิน (Shapin, 2003) ได้ระบุเป้าหมายสำคัญของสังคมศึกษาไว้ 4 ประการ ซึ่งทั้ง 4 ประการต้องสัมพันธ์กัน ดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อให้มีความรู้จากวิชาประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์สาขาอื่นๆ และสาขาที่เกี่ยวข้อง
- 2) เพื่อพัฒนาทักษะการคิด และสามารถใช้ประโยชน์และจัดการกับข้อมูลได้
- 3) เพื่อพัฒนาค่านิยมและความเชื่อรวมทั้งอุปนิสัยหรือพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตย
- 4) เพื่อเสริมสร้างโอกาสในการมีส่วนร่วมกับสังคมในฐานะเป็นพลเมืองของสังคม

สำหรับสังคมศึกษาในประเทศไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2551: 1) ได้ระบุเหตุผลไว้ว่า ทำไมต้องเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของสังคมศึกษาที่สอดคล้องกับแนวคิดสากลดังได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

กล่าวโดยสรุป เป้าหมายหลักของสังคมศึกษา คือ การเตรียมผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีไปสู่สังคมซึ่งต้องได้รับการพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ อารมณ์ มีค่านิยมที่พึงประสงค์เป็นไปตามบริบทของสังคมที่ผู้เรียนนั้นเป็นพลเมือง และที่สำคัญต้องแสดงบทบาทหรือปฏิบัติตนในฐานะสมาชิกของสังคมให้ปรากฏซึ่งประเด็นนี้ก็คือ จุดรวมของการเป็นพลเมืองดีในสังคมที่ได้ผ่านกระบวนการทางสังคมศึกษา

2. องค์ความรู้ในวิชาสังคมศึกษา

2.1 ความรู้ในวิชาสังคมศึกษา

ความรู้ในวิชาสังคมศึกษา เป็นความรู้เกี่ยวกับสังคม สังคมศึกษาจึงเป็นวิชาที่บูรณาการ

ความรู้ที่ได้คัดสรรจากกลุ่มวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ความรู้ของสังคมศึกษาได้มาจากการคัดเลือกความรู้ในกลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ ซึ่งมาจากการศึกษาค้นคว้าของนักสังคมศาสตร์โดยตรงแล้วนำความรู้เหล่านั้นมาสอนในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

องค์ความรู้ของสังคมศึกษานั้นสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ข้อเท็จจริง (fact) มโนคติ (concept) หลักการหรือแนวคิดสำคัญ (generalization) และทฤษฎี (Theory)

ในส่วนของข้อเท็จจริง มโนคติ และหลักการนั้น วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา (2555: 1-28 ถึง 1-32) ได้ให้รายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) **ข้อเท็จจริง** เป็นข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์สังคม ผู้คน หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นข้อมูลระดับที่มีหลักฐานหรือมีการเรียนรู้ ซึ่งเป็นผลจากการศึกษาและรวบรวมของนักสังคมศาสตร์ เช่น ชื่อวันที่ สถิติ รายละเอียดต่าง ๆ ของสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ เป็นต้น

2) **มโนคติ** เป็นข้อสรุปจากข้อเท็จจริงที่แสดงถึงความเข้าใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ หรือข้อเท็จจริง โดยจะมีลักษณะบ่งบอกสิ่งที่คล้ายกันหรือสิ่งที่มีลักษณะร่วมกัน (common elements) ทั้งนี้ มโนคติหลักที่ได้จากองค์ความรู้สังคมศาสตร์ เช่น อารยธรรม ทำเลที่ตั้ง ประชาธิปไตย การขัดเกลาทางสังคม การผลิต การบริโภค ศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ ความละเอียดใจ ความเกรงกลัวต่อบาป และการตรากฎหมาย เป็นต้น นอกจากนี้ มโนคติจากศาสตร์ที่เป็นสหสาขาวิชา อาจนำมาพิจารณาเป็นมโนคติในวิชาสังคมศึกษาได้ เช่น สิ่งแวดล้อมศึกษา โลกศึกษา สันติศึกษา และ พหุวัฒนธรรมศึกษา เป็นต้น

3) **หลักการ** เป็นแนวคิดสรุปจากความสัมพันธ์ระหว่างมโนคติ (conceptual relationship) ตั้งแต่สองหรือมากกว่าสองมโนคติ หลักการมี 2 ลักษณะ คือ

1) ลักษณะที่เป็นข้อสรุป (synthetic generalization) ที่แสดงข้อความที่มีเงื่อนไข (conditional statement) ที่ระบุความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุและผล และผลกระทบที่เกิดขึ้น

2) ลักษณะที่เป็นการวิเคราะห์ (analytical generalization) ที่แสดงข้อความอธิบายความหมายหรือแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับความเห็น การเกิดสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ โดยเชื่อมโยงมโนคติต่าง ๆ ในลักษณะเปรียบเทียบหรือความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง เช่น ความสามัคคีเป็นพื้นฐานสำคัญของสันติของสังคม หรือ ความพอเพียง คือ พื้นฐานสำคัญของการดำรงชีวิต เป็นต้น

4) **ทฤษฎี** สำหรับในส่วนของความรู้ที่เป็นทฤษฎีนั้น ลาวัณย์ วิทยาอุทติกุล (2547: 194) ได้ให้รายละเอียดของความรู้ในระดับทฤษฎี ไว้ว่า เป็นความรู้ที่ได้สรุปเป็นหลักการ และได้รับการทดสอบแล้ว ซึ่งก็คือแนวคิดสรุปในระดับสูงขึ้นไป ผ่านการพิสูจน์หรือทดสอบแน่นอนแล้ว

3. แนวคิดเกี่ยวกับมโนคติในวิชาสังคมศึกษา

มโนคติในวิชาสังคมศึกษา เป็นมโนคติที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสังคม ความรู้ในลักษณะมโนคติเป็นความรู้ที่ผู้เรียนจะต้องใช้กระบวนการการเรียนรู้ที่แตกต่างจากการเรียนรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทั่ว ๆ ไป ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะความรู้เชิงข้อเท็จจริงนั้น มีกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่สลับซับซ้อนมากนัก เช่น ครูอาจใช้วิธีการบรรยาย อธิบาย หรือการให้นักเรียนอ่านใบความรู้ด้วยตนเอง เป็นต้น แต่มโนคติในวิชาสังคมศึกษาได้มาจากข้อสรุปของข้อเท็จจริงซึ่งเป็นเนื้อหาจากหมวดวิชาสังคมศาสตร์ ซึ่งความรู้ระดับมโนคติแสดงถึงความเข้าใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังนั้น ครูสังคมศึกษาจึงมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาความรู้เชิงมโนคติ โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เมื่อนักเรียนมีความรู้ในเชิงมโนคติ รวมทั้งหลักการแล้ว คุณภาพของการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษาที่เน้นการเป็นพลเมืองดี จึงจะบรรลุเป้าหมาย

3.1 ความสำคัญของมโนคติในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

มโนคติเป็นแนวความคิดที่ได้จากการศึกษาข้อมูลหรือข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นสิ่งเร้าจนผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ลาวินซ์ วิทยาวุทธิกุล (2547: 202-204) อธิบายความสำคัญของมโนคติไว้ว่า

1) ช่วยให้การเรียนรู้ทางสังคมมีความหมายต่อการนำไปใช้ในการดำรงชีวิต ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อเรื่องราวทางสังคม ทั้งที่เป็นวัตถุ บุคคล เหตุการณ์ และความคิด จนสามารถสรุปเป็นความคิดหรือมโนคติได้ ย่อมให้ประโยชน์สำหรับการนำไปใช้ ทำให้สามารถตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ อย่างเหมาะสม

2) การเรียนรู้มโนคติเป็นการพัฒนาความสามารถที่จะสนองตอบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นสิ่งของ บุคคล เหตุการณ์ หรือแนวความคิดได้คล่องตัว และมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยอาศัยการใช้กระบวนการศึกษาเพื่อเรียนรู้มโนคติที่ได้รับมา

3) มโนคติจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้โดยวิธีสืบสวนสอบสวน เพราะผู้เรียนจะใช้มโนคติที่มีอยู่หรือได้พัฒนาแล้ว ทำความเข้าใจกับสิ่งที่พบใหม่ ด้วยการหาความหมายสืบสอบความรู้ให้เข้าใจลึกซึ้ง และโดยวิธีการนี้ผู้เรียนก็จะได้พัฒนาหรือเรียนรู้มโนคติใหม่ไปด้วย

4) มโนคติเป็นเสมือนตัวเลขชนิดหนึ่ง ที่ได้สรุปลักษณะของสิ่งเร้ามาเป็นความคิดอันเดียวกัน สามารถใช้ในการหาเหตุผล หรือจัดรูปแบบของประสบการณ์ที่มีอยู่หลาย ๆ อย่างและสืบสน ให้เกิดความหมายมากขึ้น ไม่ใช่เป็นเพียงข้อเท็จจริงที่สะสมไว้ เสมือนหนึ่งเป็นเครื่องมือก่อสร้างที่ช่วยสร้างภาพรวม หรือความหมายรวมของประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ดูไม่สัมพันธ์เข้าด้วยกัน

5) มโนคติเป็นการยื่นข้อหรือสรุปประสบการณ์และผลการสังเกตสิ่งเร้าหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกัน จึงเป็นการช่วยในการตัดปัญหา หรือลดความจำเป็นในการบรรยายละเอียดต่าง ๆ ของทุกสถานการณ์ ทำให้สามารถรวมกลุ่มคุณสมบัติของสิ่งหนึ่งสิ่งใดเข้าด้วยกัน โดยไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงรายละเอียดเมื่ออ้างถึงทุกครั้ง

6) มโนคติช่วยลดหรือทำให้ความซับซ้อนของประสบการณ์หรือสิ่งแวดล้อมน้อยลงด้วยการแยกแยะจัดกลุ่มของสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น โดยเอามโนคตินั้นเป็นหลักหรือเป็นจุดเริ่มที่จะต้องทำความเข้าใจ ทั้งนี้ต้องอาศัยกระบวนการทางปัญญา เพื่อให้ประสบการณ์หรือสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นอยู่ในสภาพที่สามารถเข้าใจได้

7) มโนคติช่วยให้ไม่ต้องเรียนซ้ำ เมื่อประสบหรือเรียนรู้สถานการณ์ใหม่ แต่ช่วยให้สามารถนำมโนคตินั้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้เลย ตัวอย่างเช่น มโนคติเกี่ยวกับภูเขา ย่อมสามารถนำไปทำความเข้าใจกับลักษณะภูมิประเทศที่ประกอบด้วยภูเขา และสถานภาพการดำรงชีวิตได้ทันที โดยไม่ต้องย้อนกลับมาหาความรู้ในเรื่อง ประเภท ลักษณะ อิทธิพล ของภูเขาอีก

8) มโนคติทำให้สามารถรวบรวมและจัดระเบียบขึ้นใหม่ จึงมีความสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียน ได้จุดเน้นหรือแนวคิด ทำให้ไม่ต้องสังเกตประสบการณ์แบบสุ่มมากนัก และมโนคติยังเป็นเครื่องมือช่วยในการวิเคราะห์ประสบการณ์ใหม่ด้วย

9) มโนคติจะช่วยขจัดแบบตายตัว (stereotype) เพราะการเรียนรู้เพื่อให้ได้มโนคตินั้น นักเรียนจะต้องใช้ข้อมูลหลายอย่างและต้องใช้ทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น การวิเคราะห์ การอภิปราย การคิด การเปรียบเทียบ ฯลฯ ทำให้รู้ว่าในข้อมูลหรือความรู้หรือมโนคติที่ยึดกันอยู่นั้นมีอคติตามแบบตายตัว สามารถเปลี่ยนความคิดได้ เมื่อพิจารณาเห็นว่าการที่เป็นแบบตายตัวนั้น เป็นลักษณะของการจัดชั้น จัดกลุ่มที่ไม่เหมาะสม และเป็นอันตรายต่อการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข

10) มโนคติมีความสำคัญในประเด็นที่ช่วยให้สภาพหรือแนวคิดตามความเป็นจริงมาอธิบาย หรือทำให้เกิดความเข้าใจโลกหรือสิ่งแวดล้อม การคิดหรือรับรู้โดยไม่ใช้มโนคติเป็นเครื่องช่วย ย่อมทำให้การติดต่อสื่อสาร การสร้างสังคมหรือการดำเนินการใด ๆ ให้อยู่ในระดับสูง ที่ผ่านการคิด การถกเถียง และประกอบด้วยคุณธรรมไม่ได้

11) มโนคติในฐานะเป็นเครื่องมือการแสวงหาความรู้ จะเป็นแนวทางให้เกิดคำถามที่จะต้องสืบสวนข้อมูลเพื่อหาหลักฐานสำหรับการแยกประเภทมโนคติใด ๆ ที่มีอยู่จะช่วยให้ถึงองค์ประกอบหรือคุณสมบัติสำคัญของมโนคตินั้น มาตั้งเป็นคำถามเพื่อแก้ปัญหาต่อไป ตัวอย่าง เช่น ในการศึกษา การตัดสินใจของผู้บริหาร หรือผู้นำของประเทศในปัญหาสำคัญปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ผู้เรียนจะต้องใช้

มโนคติเกี่ยวกับ “การตัดสินใจ” มาเป็นเครื่องมือโดยดึงเอาองค์ประกอบหรือคุณลักษณะที่เกี่ยวกับการตัดสินใจ มาเป็นแนวทางที่จะตั้งประเด็นคำถามสืบสอบเรื่องราว การตัดสินใจของผู้บริหารหรือผู้นำนั้น เช่น จะถามเกี่ยวกับตัวผู้ตัดสินใจ และผลของการตัดสินใจโดยนัยนี้ก็จะทำให้ได้คำตอบที่เกี่ยวกับปัญหาที่ศึกษานั้นได้ครอบคลุมและมีเหตุผล สามารถจะสรุปเป็นแนวคิดในรูปของหลักการได้

12) มโนคติเป็นเครื่องช่วยมิให้ผู้ศึกษา คำนวณสรุปลงความเห็นหรือตัดสินใจในการสนทนา ตอบต่อสิ่งเร้า ทำให้เกิดความสุขุมรอบคอบในการวินิจฉัยเรื่องราวปัญหาต่าง ๆ โดยทำความเข้าใจสิ่งเร้าหรือปัญหาที่ประสบ โดยอาศัยมโนคติเป็นเครื่องมือ

13) มโนคติในวิชาสังคมศึกษามีความสำคัญอย่างมากในการเป็นแนวทาง เพื่อจัดเรียบเรียงเนื้อหาหรือรายละเอียดของวิชาหรือโปรแกรมสังคมศึกษา และหลักสูตร ซึ่งได้มีการกำหนดมโนคติแต่ละระดับขึ้นไว้ ขณะเดียวกันก็เป็นแนวทางการพัฒนาวัสดุสารการเรียนการสอนให้สอดคล้องกันในลักษณะที่นักเรียนสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้โดยกระบวนการสืบสวนสอบสวนด้วย

14) มโนคติในวิชาสังคมศึกษา มีประโยชน์ในการเลือกวัสดุสารการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลด้วย เพราะมโนคติที่กำหนดไว้ย่อมบอกแนวทางในการเลือกและจัดขั้นตอนของกิจกรรมที่จะช่วยนักเรียนให้ใช้กระบวนการคิด (conceptualization) เลือกใช้วัสดุสารเป็นแหล่งข้อมูลและแนวทางที่จะประเมินว่านักเรียนได้พัฒนามโนคตินั้นแล้ว ด้วยนับได้ว่าทำให้การวางแผนและการจัดระบบการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้โดยอาศัยมโนคติเป็นแกนนำ

3.2 มโนคติสำคัญในสังคมศึกษา

ดังได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า มโนคติในวิชาสังคมศึกษาได้มาจากข้อสรุปของข้อเท็จจริงซึ่งเป็นเนื้อหาจากหมวดวิชาสังคมศาสตร์ นักวิชาการทางสังคมศึกษาหลายท่านได้ประมวลมโนคติที่สำคัญในวิชาสังคมศึกษา โดยประมวลจากมโนคติของวิชาต่าง ๆ ในหมวดสังคมศาสตร์ เพื่อให้ครูสังคมศึกษาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอน ดังต่อไปนี้

1) **มโนคติสำคัญในวิชาประวัติศาสตร์** มโนคติสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่นักเรียนควรรู้ที่นักเรียนประวัติศาสตร์ได้พยายามรวบรวมและให้รายละเอียดไว้หลายท่าน เช่น ริทเตอร์ (Herry Ritter) แบงส์ (James A. Banks) อีลลิส (Arthur K. Ellis) ฟรีแลนด์ (Kant Freeland) ซาเวจ และอาร์มสตรอง (Tom V. Savage and David G. Armstrong) เป็นต้น ได้เสนอแนะมโนคติทางประวัติศาสตร์ที่ควรนำมาพัฒนาให้แก่ นักเรียน ซึ่งมีอยู่หลายมโนคติด้วยกัน มโนคติที่สำคัญซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการเข้าใจประวัติศาสตร์ยิ่งขึ้นมีดังนี้ (อ้างในสิริวรรณ ศรีพหล, 2552: 82 - 86)

- 1) อารยธรรม (Civilization)
- 2) เหตุปัจจัย (Causation)
- 3) การเปลี่ยนแปลง (Changes)
- 4) ความขัดแย้ง (Conflicts)
- 5) วิกฤตการณ์ (Crisis)
- 6) การปฏิวัติ (Revolution)
- 7) ลัทธิชาตินิยม (Nationalism)
- 8) การสำรวจ (Exploration)
- 9) หลักฐาน (Evidence)
- 10) อคติทางประวัติศาสตร์ (Historical Bias)

2) **มโนคติสำคัญในวิชาภูมิศาสตร์** มโนคติสำคัญทางภูมิศาสตร์ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในวิชาภูมิศาสตร์อย่างแท้จริง เป็นต้นว่า (อ้างในสิริวรรณ ศรีพหล, 2552: 110-112)

แบงส์ (Banks 1973: 82) ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า มโนคติที่ควรเน้นในการเรียนวิชาภูมิศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่

- 1) ที่ตั้ง (Location)
- 2) ภูมิภาค (Region)
- 3) ปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่ (Spatial interaction)
- 4) รูปแบบพื้นที่เมือง (Urban spatial pattern)
- 5) โครงสร้างภายในเมือง (Internal structure of the city)
- 6) การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Environment perception)

สำหรับ ไมเคิลลิส (Michaelis, 1992 : 141) ได้เสนอแนะมโนคติสำคัญ ๆ ที่ควรพัฒนาให้แก่ผู้เรียน เป็นต้นว่า

- 1) สภาพแวดล้อม (Environment) ทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางสังคม
- 2) ความสัมพันธ์ระหว่างโลกกับดวงอาทิตย์ (Earth – sun relationship)
- 3) ลักษณะภูมิประเทศ (Major Landforms)

- 4) ใ้่นน้ำ (Water bodies)
- 5) ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resources)
- 6) ประชากร (Population)
- 7) รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน (Settlement patterns)
- 8) ความเป็นเมือง (Urbanization)
- 9) เมืองที่มีลักษณะเฉพาะ (Specialized cities)
- 10) โครงสร้างของเมือง (City Structure)

ส่วนเนลสัน (Nelson, 1992 : 24) ได้เน้นมโนคติหลักในวิชาภูมิศาสตร์ ไว้ 6 มโนคติ คือ

- 1) ที่ตั้ง (Location)
- 2) ลักษณะทางกายภาพ (Distribution of Physical Features)
- 3) ประชากร (Distribution of Population)
- 4) สภาพแวดล้อม (Environments)
- 5) ระบบนิเวศ (Ecosystems)
- 6) พื้นที่ส่วนบุคคล (Personal Space)

นอกจากนั้น อีลลิส (Ellis 1998: 37) ได้คัดเลือกมโนคติที่จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจวิชาภูมิศาสตร์ มากยิ่งขึ้น ได้แก่มโนคติต่อไปนี้

- 1) ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ของโลกที่มีต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ (Areal association)
- 2) ย่านกลาง (Central place)
- 3) ภูมิภาค (Region)
- 4) สถานการณ์เกี่ยวกับที่ตั้งของพื้นที่หนึ่งมีความสัมพันธ์กับพื้นที่อื่น ๆ (Situation)
- 5) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ (Spatial interaction)

3) มโนคติสำคัญในวิชาเศรษฐศาสตร์ นักวิชาการทางสังคมศึกษา หลายท่านได้ประมวลมโนคติที่สำคัญทางเศรษฐศาสตร์ ไว้ดังนี้ (อ้างในสิริวรรณ ศรีพหล, 2552: 60-62)

แบงส์ (James A. Banks 1977) ได้เสนอแนะมโนคติทางเศรษฐศาสตร์ ที่ครูผู้สอนควรพัฒนาให้แก่นักเรียน ดังนี้

- 1) ความขาดแคลน (Scarcity)
- 2) การผลิต (Production)
- 3) สินค้าและบริการ (Goods and Services)

- 4) การบริโภค (Consumption)
- 5) การพึ่งพาอาศัยกัน (Interdependence)
- 6) การแบ่งงานกันทำ (Division of labor)
- 7) การแลกเปลี่ยน (Exchange)
- 8) การหมุนเวียนของรายได้ (The Circular Flow of Income)

ฟาริส และคูเปอร์ (Pamela J. Faris and Susan M. Cooper, 1997 : 7) ได้กำหนดมโนคติสำคัญทางเศรษฐศาสตร์ที่นักเรียนควรเรียนรู้ ได้แก่

- 1) การผลิต (Production)
- 2) การกระจาย (Distribution)
- 3) การแลกเปลี่ยน (Exchange)
- 4) การบริโภค (Consumption)

นอกจากนั้น เนลสัน (Murry R. Nelson, 1992 : 27 – 32) ได้ชี้ให้เห็นว่าในการเรียนการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์นั้น มโนคติพื้นฐานที่ควรพัฒนาพัฒนาให้แก่ผู้เรียน ได้แก่ มโนคติ ดังนี้

- 1) ความขาดแคลน (Scarcity)
- 2) ระบบเศรษฐกิจ (Economic Systems)
- 3) การผลิต (Production)
- 4) สินค้าและบริการ (Goods and Services)
- 5) การบริโภค (Consumption)
- 6) การพึ่งพาอาศัยกัน (Interdependence)
- 7) การแลกเปลี่ยน (Exchange)
- 8) การหมุนเวียนของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Circular Flow of Economic Activity)

ส่วนอีลลิส (Arthur K. Ellis, 1998 : 37) ได้คัดเลือกมโนคติที่ครูควรพัฒนาให้นักเรียนในการเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ คือ

- 1) ผู้บริโภค (Consumer)
- 2) ความร่วมมือ (Corporation)
- 3) อุปสงค์ (Demand)
- 4) ส่วนของแรงงาน (Division of Labor)
- 5) สินค้า (Goods)

- 6) โอกาสของราคา (Opportunity Cost)
- 7) ผู้ผลิต (Producer)
- 8) กำไร (Profit)
- 9) การบริการ (Services)
- 10) อุปทาน (Supply)

4) มโนคติสำคัญในวิชารัฐศาสตร์ แบงส์ (Banks, 1977: 340 – 243) ได้ประมวลมโนคติในวิชารัฐศาสตร์ ดังนี้

- 1) การควบคุมทางสังคม (Social Control)
- 2) รัฐ (State)
- 3) รัฐบาล (Government)
- 4) อำนาจ (Power)
- 5) การบัญญัติทางกฎหมาย (Legitimacy)
- 6) อำนาจบังคับบัญชา (Authority)
- 7) กลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group)
- 8) สังคมประยุกต์ทางการเมือง (Political Socialization)
- 9) วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture)
- 10) ระบบทางการเมือง (Political System)

5) มโนคติสำคัญในวิชาสังคมวิทยา มโนคติสำคัญที่แบงส์ ได้ประมวลไว้มีดังนี้ (Banks, 1977: 345 – 249)

- 1) สังคมประยุกต์ (Socialization)
- 2) บทบาท (Role)
- 3) บรรทัดฐาน (Norm)
- 4) สิทธิฐานุมัติ (Sanction)
- 5) ค่านิยม (Values)
- 6) สถานภาพ (Status or Status-Position)
- 7) สถาบัน (Institution)
- 8) ชุมชน (Community)
- 9) สังคม (Society)

10) การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Interdependence)

6) **มโนคติสำคัญในวิชามานุษยวิทยา** เบงส์ ได้ประมวลมโนคติสำคัญสำหรับวิชา มานุษยวิทยา ไว้ดังนี้ (Banks, 1977: 373 – 278)

- 1) วัฒนธรรม (Culture)
- 2) องค์ประกอบของวัฒนธรรม (Culture Element)
- 3) หน่วยเชิงซ้อนวัฒนธรรม (Culture Complex)
- 4) การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม (Enculturation)
- 5) เขตวัฒนธรรม (Culture Area)
- 6) การกระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion)
- 7) การสังสรรค์วัฒนธรรม (Acculturation)
- 8) คติถือชาติพันธุ์ตนเป็นใหญ่ (Ethnocentrism)
- 9) ประเพณี (Tradition)
- 10) ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Relativism)
- 11) วัฒนธรรมสากล (Culture Universals)
- 12) เชื้อชาติ (Race)
- 13) กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group)
- 14) ชนกลุ่มน้อย (Ethnic Minority Group)

จะเห็นได้ว่ามโนคติที่ยกตัวอย่างมานี้ ล้วนเป็นมโนคติที่นักการศึกษาทางสังคมศึกษา ประมวลมาจากมโนคติสำคัญขององค์ความรู้ในหมวดวิชาสังคมศาสตร์ แล้วจึงนำมาคัดเลือกว่ามโนคติใด ควรให้นักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในโรงเรียนเรียนเพื่อเป็นมโนคติพื้นฐานในการเรียนวิชาสังคมศึกษาให้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้น และยังนำความรู้ระดับมโนคติเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในการตัดสินใจและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตต่อไป

4. มโนคติในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้กำหนดสาระการเรียนรู้ย่อยออกเป็น 5 สาระ ดังนี้

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2556) ได้ประมวลมโนคติสำคัญหรือมโนทัศน์สำคัญในสาระต่าง ๆ ทั้ง 5 สาระในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มี 2 มาตรฐานการเรียนรู้คือ คือ

มาตรฐาน ส 1.1 รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ

มโนคติสำคัญในสาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ได้แก่

ความหมายของศาสนา

คำว่าศาสนาตามรูปศัพท์มาจากคำในภาษาสันสกฤตว่า “ศาสนา” แปลว่า “คำสอน ข้อบังคับ” ตรงกับคำในภาษาบาลีว่า “สาสน์” แปลว่า ศาสนา คำสั่งสอนของศาสดา

ความหมายโดยสรุปคือ ลัทธิความเชื่อในหลักการและกรรมวิธีหรือกระบวนการในการปฏิบัติตนเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดในชีวิตที่ศาสดาของแต่ละศาสนาชี้แนวทางหรือบัญญัติไว้

ความสำคัญของศาสนา

ศาสนาทุกศาสนาต่างมีจุดมุ่งหมายสำคัญร่วมกันคือต้องการให้มนุษย์ทุกคนเป็นคนดีอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

1. เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจที่ทำให้มนุษย์มีที่พึ่งและสร้างความมั่นใจในการดำเนินชีวิต
2. เป็นเครื่องมือในการสรรสร้างสามัคคีทำให้สังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ช่วย

ลดความขัดแย้งทำให้เกิดสันติสุข

3. เป็นเครื่องมือในการอบรมขัดเกลาสมาชิกของสังคม
4. เป็นพื้นฐานของ ขนบธรรมเนียมประเพณี

5. เป็นเครื่องหมายของสังคม ศาสนาจะเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชน

6. เป็นมรดกทางสังคม ศาสนาถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งของสังคมโลก เพราะทุกศาสนามีศาสนวัตถุ ศาสนิกชน หลักธรรมคำสอน และศาสนพิธี

หลักธรรมของศาสนา

1. ศาสนาพุทธ

พระพุทธศาสนามีหลักธรรม 3 ระดับ เพื่อสอนให้ชาวพุทธทำความดี ละเว้นความชั่ว ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นจริยธรรมของบุคคลในสังคมพิจารณาได้ ดังนี้

1.1 จริยธรรมขั้นพื้นฐานเพื่อการละความชั่ว จะเป็นข้อปฏิบัติที่ควบคุมกาย วาจา ใจ ให้ปกติ ไม่ก่อให้เกิดทุกข์ โทษ แก่นตนและผู้อื่น

1.2 จริยธรรมระดับกลาง เพื่อการสร้างความดี เป็นข้อปฏิบัติที่ควบคุมไปถึงจิตใจ เรียกว่า กายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต

1.3 จริยธรรมระดับสูงเพื่อการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ประการ เป็นหนทางดับทุกข์ที่แท้จริง

2. ศาสนาอิสลาม

หลักคำสอนสำคัญของศาสนาอิสลาม ที่ถือว่าเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิม โดยทั่วไปที่ต้องนำไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

2.1 หลักศรัทธา 6 ประการ เน้นให้ชาวมุสลิมมีความเชื่อโดยปราศจากการระแวงสงสัย

2.2 หลักปฏิบัติ 5 ประการ เป็นการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาที่ชาวมุสลิมต้องยึดถือและเข้าสู่ความเป็นมุสลิมโดยสมบูรณ์

2. ศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์ถือว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์ทุกคน ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ต้องยึดมั่นในบัญญัติ 10 ประการ

3. ศาสนาฮินดู

ชาวฮินดูนอกจากมีความเชื่อในพระเจ้าและลิขิตของพระเจ้าแต่ในขณะที่มีชีวิตอยู่จะต้องปฏิบัติตนสู่เป้าหมายในเรื่องต่างๆ ดังนี้

3.1 หลักอาศรม 4 หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินชีวิตของชาวฮินดู เพื่อยกระดับชีวิตให้สูงขึ้น

3.2 ปรมาตมมัน หมายถึง วิญญาณอันยิ่งใหญ่ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง เป็นต้นเหตุแห่ง

สรรพสิ่งทั้งหลาย เป็นปฐมของวิญญาน คือ เป็นวิญญานของวิญญานทั้งปวง เป็นอมตะไม่มีวันดับสูญ เมื่อออกจากร่างไปแล้วจะไปหาที่เกิดใหม่

3.3 โมกษะ คือ การหลุดพ้นจากสภาพการเวียนว่ายตายเกิด การดับสูญจากสภาพทุกข์ทั้งปวง เนื่องจากการมีอาตมันเวียนว่ายตายเกิดอยู่ตลอดไปไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้เกิดความทุกข์ เพราะต้องไปเกิดเป็นวรรณะต่ำ คนพิการหรือเป็นสัตว์ ตามกรรมของแต่ละบุคคล

4. ศาสนาสิกข์

ชาวสิกข์มีความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียวที่เรียกว่า พระนาม เป้าหมายของชาวสิกข์ต้องการสู่ความใกล้ชิดพระองค์ หลักธรรมที่สำคัญดังกล่าวเรียกว่าหลักการบรรลุความสุขนิรันดร หรือนิรวาน ศาสนิกชนที่ดี

พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย พึงมีความกตัญญูกตเวทิต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถปฏิบัติได้ดังนี้

1. ศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม การศึกษาทางโลกจะช่วยให้การประกอบอาชีพที่สุจริต ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข ส่วนความรู้ทางธรรม เป็นความรู้ที่จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ถูกต้อง ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้กระทำความดี ละเว้นความชั่ว และยังช่วยให้เป็นคนมีจิตเมตตา เอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น

2. ปฏิบัติตามหลักธรรมและพิธีกรรมทางศาสนา การเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีนั้น ไม่เพียงแต่จะต้องมีความรู้ เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนเท่านั้น แต่ต้องประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนได้อย่างถูกต้องซึ่งจะช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสงบสุข ส่วนการปฏิบัติตนตามพิธีกรรมทางศาสนานั้น จะช่วยส่งเสริมจิตใจของผู้ปฏิบัติ เกิดความเลื่อมใสศรัทธา มีแนวทางในการปฏิบัติ เข้าใจจุดมุ่งหมายของพิธีกรรมต่างๆ อย่างถ่องแท้ และช่วยทำให้การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนง่ายขึ้น

3. เผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้อื่นรู้และเข้าใจหลักคำสอนของศาสนาให้ถูกต้อง โดยพุทธศาสนิกชนผู้นั้นจะต้องปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกที่ดี ผลจากการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีจะทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจสงบ หน้าตาแจ่มใส เป็นที่สรรเสริญยกย่อง และทำให้ผู้อื่นชื่นชมว่า การที่เป็นคนดีนั้นเป็นผลมาจากการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีนั่นเอง เท่ากับเป็นการเผยแผ่คุณความดีของพระพุทธศาสนาให้แผ่กระจายออกไป

4. ปกป้องพระศาสนา กระทำได้โดยการรักษาและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง โดยการมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ปฏิบัติตามคำสอนอย่างสม่ำเสมอและเคร่งครัด พยายามให้คนทั่วไปเข้าใจ และทราบถึงแก่นแท้ของศาสนา

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม มี 2 มาตรฐานการเรียนรู้ คือ

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงามและ
 ชำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธาและชำระ
 รักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

มโนคติสำคัญในสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ได้แก่

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ทุกคนต้องเคารพกฎหมายและกติกาของสังคม เคารพสิทธิเสรีภาพ
 ของตนเองและผู้อื่น มีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความรับผิดชอบ เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม
 มีส่วนร่วมในการป้องกัน แก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง สิ่งแวดล้อม
 ตลอดจนมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

การชำระรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย

ประเพณีและวัฒนธรรมไทย เป็นสิ่งที่ดี มีคุณค่าที่ควรแก่การชำระรักษาไว้ให้เป็นมรดก
 สืบไป จึงเป็นหน้าที่คนไทยทุกคนที่ต้องส่งเสริมและชำระรักษาไว้ โดยมีแนวทางดำเนินการ ได้แก่

1. การส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ โดยประพฤติปฏิบัติวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามทั้ง
 ศิลปะ วรรณกรรม ประเพณีต่างๆ คุณธรรม จริยธรรม ตามหลักศาสนา มารยาทไทย ศิลปกรรมจรรยาต่าง
 ๆ เพื่อชำระรักษาเอกลักษณ์ของชาติ และมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไปให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม

2. การถ่ายทอดสืบสานวัฒนธรรมไทย โดยการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ครอบครัว ผู้ใหญ่ หรือ
 บุคคลอื่น ซึ่งเป็นงานทางวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งสมไว้ และเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงามนำมาปฏิบัติ แล้ว
 ถ่ายทอด

3. การปรับปรุงและเผยแพร่งานทางวัฒนธรรมไทย การสร้างความรู้ความเข้าใจโดยอาศัยสื่อ
 ต่างๆ เน้นการส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกัน สอดแทรกปรัชญาและวิถีการดำเนินชีวิตแบบไทย ชี้นำ
 ให้คนเลือกสรรวัฒนธรรมที่ดีงาม และปฏิเสธวัฒนธรรมอื่นที่ไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตแบบไทย

4. การรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์ โดยอบรมให้ความรู้ เสนอข่าวประชาสัมพันธ์ ฟื้นฟู เผยแพร่
 วัฒนธรรมไทยเพื่อให้ชาวต่างชาติรู้จัก

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระเศรษฐศาสตร์ มี 2 มาตรฐานการเรียนรู้ คือ

มาตรฐาน 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและบริการ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่างๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

มโนคติสำคัญในสาระเศรษฐศาสตร์ ได้แก่

การบริหารจัดการทรัพยากร

แนวทางการนำทรัพยากรที่เป็นปัจจัยในการผลิตที่มีอยู่อย่างจำกัด มาผลิตเป็นสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความจำเป็นและความต้องการในการบริโภคของมนุษย์ที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด ซึ่งการนำเอาทรัพยากรมาใช้นั้น จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับ ความคุ้มค่า ตลอดจนการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อให้มีการจัดสรรปัจจัยการผลิตอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุด

หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทย สำหรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล และแนวการปฏิบัติทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน องค์กร และประเทศชาติ เพื่อให้เจริญก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุล โดยอาศัยหลักการ 3 ประการ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี บนเงื่อนไขของการมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานของจิตใจ กำกับการใช้ความรู้ด้วยความรอบรู้ รอบคอบและระมัดระวัง

ระบบเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

เป็นการศึกษาองค์การ ระบบ วิธีการ หรือกติกา กฎระเบียบ มาตรการต่างๆ ที่สังคมได้นำมาใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากร เพื่อแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่มีความจำกัดและขาดแคลนของทรัพยากร โดยพิจารณาว่าจะผลิตอะไร ผลิตอย่างไร และผลิตเพื่อใคร รวมถึงการศึกษาวิธีการจัดการทรัพยากรที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน จำแนกได้ 3 ระบบ ได้แก่ ระบบทุนนิยม ระบบสังคมนิยม และระบบผสม ทั้งนี้ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยเศรษฐกิจในสังคม ได้แก่ หน่วยครัวเรือน (ผู้บริโภค) หน่วยธุรกิจ (ผู้ผลิต) และหน่วยรัฐบาล จะขึ้นอยู่กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ

ความร่วมมือกันในทางเศรษฐกิจ

การรวมกลุ่มกันทางเศรษฐกิจในระดับต่างๆ เพื่อประสานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจระหว่าง

สมาชิกประเทศภายในกลุ่ม เป็นการส่งเสริมให้มีการค้าเพิ่มขึ้น เนื่องจากตลาดมีขนาดใหญ่ขึ้น ทำให้สามารถขยายการผลิตสินค้าและบริการจนเกิดการประหยัดต่อขนาดกำลังการผลิต หรือกระตุ้นให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพและปริมาณปัจจัยการผลิต

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระประวัติศาสตร์ มี 3 มาตรฐานการเรียนรู้ คือ

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้านความสัมพันธ์ และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญ และสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทยวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

มโนคติสำคัญในสาระประวัติศาสตร์ ได้แก่

1. การศึกษาแนวคิดสำคัญของประวัติศาสตร์และวิชาการศึกษาเรื่องราวในสังคมมนุษย์ในอดีต ประกอบด้วยสาระ ดังต่อไปนี้

1.1 ศึกษาความหมายและความสำคัญของเวลาในระบบต่างๆ ที่มนุษย์ในแต่ละสังคมสร้างขึ้น เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์เหตุการณ์ในสังคมมนุษย์ได้

1.2 ศึกษาความหมายและความสำคัญของยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ที่ใช้เกณฑ์เหตุการณ์สำคัญในสังคมมนุษย์จัดแบ่งช่วงเวลาออกเป็นหลายรูปแบบเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์เหตุการณ์ในสังคมมนุษย์ได้

1.3 ศึกษาความหมายและความสำคัญของวิธีการทางประวัติศาสตร์ อันเป็นขั้นตอนการสืบค้นเรื่องราวในสังคมมนุษย์อย่างเป็นระบบ สามารถนำวิธีการทางประวัติศาสตร์ไปใช้ในการวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ

2. การศึกษาเหตุการณ์สำคัญในสังคมมนุษย์ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตามเวลาและสิ่งแวดล้อม (กาลและเทศะ) ในแง่การสร้างสรรค์ความเจริญที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมหรืออารยธรรมและในแง่การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ที่อาจสร้างความขัดแย้ง หรือความร่วมมือกันเพื่อให้ตระหนักในความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในสังคมมนุษย์ตามมิติของเวลา และผลประทบที่เกิดขึ้น ประกอบด้วยสาระ ดังต่อไปนี้

2.1 ศึกษาพัฒนาการของมนุษยชาติในแต่ละพื้นที่ ที่ได้สร้างสรรค์ความเจริญทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเน้นความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ที่มีความต่อเนื่องกันเพื่อตอบคำถามว่า เหตุการณ์นั้นมีสาเหตุมาจากปัจจัยใด เหตุการณ์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงหรือการคลี่คลายอย่างไร และมีผลกระทบต่อสังคมมนุษย์อย่างไรบ้าง

2.2 การศึกษาความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ในแต่ละพื้นที่ที่อาจนำไปสู่ความร่วมมือและความขัดแย้ง โดยเน้นความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ที่มีความต่อเนื่องกันเพื่อตอบคำถามว่า ทำไม และอย่างไร รวมทั้งผลกระทบที่มีต่อสังคมมนุษย์

2.3 ศึกษาวิเคราะห์การสร้างสรรค์ ความเจริญที่เป็น วัฒนธรรมหรืออารยธรรมของมนุษยชาติ โดยเน้นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเจริญและผลกระทบที่มีต่อสังคมมนุษย์

3. การศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ทั้งในเรื่องประวัติความเป็นมา ความเจริญรุ่งเรือง ของชาติไทยทางด้านต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและชาติ ซึ่งบรรพบุรุษได้ร่วมกันปกป้องรักษาสร้างสรรค์ความเจริญและความมั่นคงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมไทย และภูมิปัญญาไทย ทั้งนี้เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นไทย มีความรักและความภูมิใจ ชำรงความเป็นไทยสืบต่อไป

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

สาระภูมิศาสตร์ มี 2 มาตรฐานการเรียนรู้ คือ

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผลต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหา วิเคราะห์ สรุปล และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรม มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

มโนมติสำคัญในสาระภูมิศาสตร์ ได้แก่

1. เครื่องมือทางภูมิศาสตร์

1.1 แผนที่

1.2 อุปกรณ์ทางภูมิศาสตร์: ลูกโลก เข็มทิศ แผนที่ รูปถ่าย ภาพถ่ายทางอากาศ และภาพถ่ายดาวเทียม

2. ลักษณะทางกายภาพของโลกตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ประเทศ และทวีปต่าง ๆ

2.1 ภูมิประเทศ

2.2 ภูมิอากาศ

2.3 ทรัพยากรธรรมชาติ: ดิน แหล่งน้ำ พืชพรรณธรรมชาติ สัตว์ประจำถิ่น แร่

3. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก (ทวีปเอเชีย ทวีปออสเตรเลีย และโอเชียเนีย ทวีปยุโรป ทวีปแอฟริกา ทวีปอเมริกาเหนือ ทวีปอเมริกาใต้) ลักษณะเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ประชากร การเกษตร อุตสาหกรรม การค้า และการบริการ)

4. วิฤตการณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1 ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.2 ปัญหามลพิษ

4.3 ภัยธรรมชาติ

5. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

5.1 ความร่วมมือระหว่างประเทศ

5.2 บทบาทขององค์กรต่างๆในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มโนคติหรือมโนทัศน์สำคัญในสาระต่าง ๆ ทั้ง 5 สาระในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งประมวลโดยสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน นั้น เป็นมโนคติที่ครูสังคมศึกษาต้องพัฒนาให้กับนักเรียนของตนในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ดังกล่าวบรรลุเป้าหมายตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

5. แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนามโนคติในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

5.1 รูปแบบการสอนเพื่อพัฒนามโนคติ

มโนคติเป็นแนวคิดที่แสดงข้อสรุปจากข้อเท็จจริงต่าง ๆ โดยใช้กระบวนการทางปัญญา และใช้ภาษาในการอธิบาย อาจใช้เทคนิคแผนผังความคิด การอธิบาย ใช้หนังสือเรียน ใช้การอภิปราย เป็นต้น มาประกอบการสอน การสอนที่เป็นการเรียนรู้มโนคติ(concept learning) มีรูปแบบสำคัญ 2 ลักษณะ คือ (วัลย์ อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2555: 11-8 ถึง 11-9)

1. รูปแบบที่เน้นการพัฒนาความเข้าใจในมโนคติ (concept attainment model) มีดังนี้
  - 1) เลือกมโนคติที่ต้องการสอน
  - 2) เลือกตัวอย่างรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับมโนคตินั้น
  - 3) เสนอตัวอย่างมโนคติ 2 แบบ ทั้งที่มีลักษณะเกี่ยวข้องโดยตรงและเกี่ยวข้องเพียงบางประการ
  - 4) สอนด้วยการอธิบายประกอบการตั้งคำถาม รวมทั้งนำเสนอตัวอย่างทั้ง 2 แบบไปพร้อมกัน
  - 5) ประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมโนคตินั้น โดยการตั้งคำถาม ให้มีการยกตัวอย่างและอภิปรายสรุป

2. รูปแบบที่เน้นการพัฒนามโนคติ (concept development) มีดังนี้
  - 1) แสดงข้อมูลต่างๆ (รายละเอียด) ที่เกี่ยวกับมโนคติ
  - 2) มีการจัดกลุ่มของข้อมูล
  - 3) ระบุความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลต่างๆ จากการจัดกลุ่มใน ข้อ 2
  - 4) วิเคราะห์และจัดประเภทของข้อมูลต่าง ๆ
  - 5) สรุปข้อมูลเป็นมโนคติและหลักการสำคัญ

ในที่นี้จะเสนอรูปแบบการสอนเพื่อพัฒนามโนคติที่สำคัญ ดังนี้

1. รูปแบบที่เน้นการพัฒนาความเข้าใจในมโนคติ (Concept Attainment)

นวลจิตต์ เชาว์กิริติพงศ์ ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบที่เน้นการพัฒนาความเข้าใจในมโนคติ ดังนี้ (อ้างใน สุมนทิพย์ บุญสมบัติ, 2551: 9-19 ถึง 9-20)

จอยซ์ และเวลล์ (Joyce and Weil, 1990) ได้นำเสนอการพัฒนาการเรียนรู้มโนคติ โดยใช้รูปแบบที่เน้นการพัฒนาความเข้าใจในมโนคติ (Concept Attainment) โดยให้ลำดับขั้นตอนของการสอนเพื่อให้นักเรียนเข้าใจในมโนคติ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ผู้สอนเตรียมหาข้อมูลสำหรับให้ผู้เรียนฝึกหัดจำแนก โดยอาจใช้เทคนิคต่อไปนี้

1. เตรียมข้อมูล 2 ชุด ชุดหนึ่งเป็นตัวอย่างของมโนคติที่ต้องการสอน อีกชุดหนึ่งไม่ใช่ตัวอย่างของมโนคติ
2. ในการเลือกตัวอย่างข้อมูล 2 ชุดข้างต้น ผู้สอนจะต้องเลือกหาตัวอย่างที่มีจำนวนมากพอที่จะครอบคลุมลักษณะเฉพาะของมโนคติที่ต้องการสอนนั้น

3. ถ้ามโนมิตที่ต้องการสอนเป็นเรื่องยากและซับซ้อนหรือเป็นนามธรรม อาจใช้วิธีการยกเป็นตัวอย่างเรื่องสั้น ๆ ที่ผู้สอนแต่งขึ้นเอง นำเสนอแก่ผู้เรียน

4. ผู้สอนเตรียมสื่อการสอนที่เหมาะสมใช้ประกอบการนำเสนอตัวอย่างมโนมิตเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะต่าง ๆ ของมโนมิตที่ต้องการสอนได้อย่างชัดเจน

ขั้นที่ 2 ครูผู้สอนอธิบายกติกาในการเรียนให้ผู้เรียนรู้ เพื่อความเข้าใจตรงกัน โดยอาจใช้การกล่าวแนะนำสิ่งที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติในกิจกรรมการเรียนการสอน เริ่มจากการที่ผู้สอนจะนำเสนอข้อมูล 2 ชุด ชุดหนึ่งเป็นตัวอย่างของสิ่งที่ผู้สอนต้องการสอน อีกชุดหนึ่งไม่ใช่ตัวอย่างของสิ่งที่ผู้สอนต้องการสอน ให้ผู้เรียนช่วยกันพิจารณาแยกแยะและสรุปออกมาให้ได้ว่าผู้สอนต้องการจะสอนเรื่องอะไร

ขั้นที่ 3 ผู้สอนเสนอข้อมูลที่เป็นตัวอย่างของมโนมิตที่ต้องการสอนและข้อมูลที่ไม่ใช่ตัวอย่างของมโนมิตที่ต้องการสอน โดยอาจเลือกใช้เทคนิคข้อใดข้อหนึ่งต่อไปนี้ซึ่งแต่ละวิธีมีจุดเด่นจุดด้อยต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. เสนอข้อมูลที่ใช้ในตัวอย่างที่ละข้อมูลจนหมดทั้งชุด โดยบอกให้ผู้เรียนรู้ว่านี่คือตัวอย่างของสิ่งที่ผู้สอนต้องการสอน แล้วตามด้วยการเสนอข้อมูลที่ไม่ใช่ตัวอย่างที่ละข้อมูล จนหมดทั้งชุดเช่นกัน โดยบอกให้ผู้เรียนรู้ว่านี่ไม่ใช่ตัวอย่างของสิ่งที่ผู้สอนต้องการสอน เทคนิควิธีนี้ผู้เรียนจะสร้างมโนมิตได้เร็วที่สุด แต่จะได้ใช้กระบวนการคิดน้อย

2. เสนอข้อมูลที่ใช้และไม่ใช่ตัวอย่างสลับกันไปจนหมด เทคนิควิธีนี้ผู้เรียนจะสร้างมโนมิตได้ช้ากว่าวิธีแรก แต่จะได้ใช้กระบวนการคิดมากขึ้น

3. เสนอข้อมูลที่ใช้และไม่ใช่ตัวอย่างอย่างละ 1 ข้อมูล แล้วเสนอข้อมูลที่เหลือทั้งหมดทีละข้อมูล โดยให้ผู้เรียนบอกผู้สอนว่าข้อมูลแต่ละข้อมูลที่เหลือนั้นใช่หรือไม่

4. เสนอข้อมูลที่ใช้และไม่ใช่ตัวอย่างอย่างละ 1 ข้อมูล แล้วให้ผู้เรียนช่วยกันยกตัวอย่างข้อมูลที่ผู้เรียนคิดว่าใช่ตัวอย่างของสิ่งที่ผู้สอนต้องการ เสนอผู้สอนขึ้นมาโดยผู้สอนจะเป็นผู้บอกว่าใช่หรือไม่ใช่ เทคนิควิธีนี้ผู้เรียนจะได้ฝึกฝนการใช้กระบวนการคิดเพิ่มมากขึ้นอีก แต่ผู้สอนจะต้องมีความสามารถในการให้ข้อมูลป้อนกลับอย่างถูกต้องและแม่นยำ ดังนั้นผู้สอนจะต้องมีความเข้าใจมโนมิตของสิ่งที่ต้องการสอนอย่างกระจ่างที่สุด และผู้เรียนต้องมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับมโนมิตใหม่ที่จะสอนนี้เป็นอย่างดี รวมทั้งควรที่จะได้รับการฝึกกระบวนการคิดในลักษณะนี้มาบ้างแล้วจึงจะใช้ได้ผล

ขั้นที่ 4 ให้ผู้เรียนบอกลักษณะของสิ่งที่ผู้เรียนคิดว่าเป็นลักษณะของสิ่งที่เป็นอย่าง โดยให้เทคนิคกระตุ้นให้ผู้เรียนสร้างและทดสอบสมมติฐาน โดยผู้สอนเป็นผู้ให้ข้อมูลป้อนกลับ

ขั้นที่ 5 ให้ผู้เรียนสรุปออกมาเป็นลักษณะของสิ่งที่ผู้สอนยกขึ้นเป็นตัวอย่าง โดยสรุปออกมาเป็นกฎหรือคำจำกัดความ ในขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะได้ฝึกใช้ความสามารถในการใช้ภาษาเพื่ออธิบายหรือสื่อสารประเด็นสาระที่คิดอยู่ในใจ โดยผู้สอนจะช่วยให้ข้อมูลป้อนกลับและบันทึกทุกถ้อยคำของผู้เรียนบนกระดานช่วยผู้เรียนจัดระบบข้อมูลในสมอง กิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุความสำเร็จได้คือ

1. ให้ผู้เรียนบอกตัวอย่างของมโนคติเพิ่มเติมจากที่ผู้สอนกำหนดให้ หรือจากที่ผู้เรียนได้เสนอไว้แล้ว เป็นการคิดทบทวนยืนยันความคิดเดิม โดยผู้สอนให้ข้อมูลป้อนกลับและเขียนข้อมูลทุกข้อมูลของผู้เรียนบนกระดาน
2. ให้ผู้เรียนช่วยกันบอกลักษณะเฉพาะของมโนคตินั้น โดยผู้สอนเขียนข้อมูลตามที่ผู้เรียนบอกเรียงลงมาเป็นข้อ ๆ บนกระดาน
3. ให้ผู้เรียนบอกความสัมพันธ์ของมโนคตินั้นกับมโนคติอื่นที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงกัน
4. ให้ผู้เรียนพยายามบอกคำจำกัดความของมโนคตินั้นออกมาด้วยคำพูดของตัวเองตามที่ผู้เรียนเข้าใจ

ขั้นที่ 6 ให้ผู้เรียนอธิบายว่าอะไรที่ทำให้ผู้เรียนบอกได้ว่าสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้สอนเสนอมาใช่ตัวอย่างหรือไม่ใช่ตัวอย่าง โดยอาจใช้วิธีการตั้งคำถามกระตุ้นให้ผู้เรียนย้อนระลึกถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่ผู้เรียนใช้สืบค้นและรวบรวมข้อมูล โดยการตั้งและทดสอบสมมติฐาน วิธีการนี้ผู้เรียนจะมีโอกาสได้ย้อนทวนกระบวนการคิดของตัวเอง และในขั้นตอนนี้เองที่ผู้เรียนจะเกิดความตระหนักในการเรียนรู้กระบวนการและสามารถนำเอากระบวนการคิดที่เรียนรู้ไปใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ ได้

การสอนเพื่อให้ผู้เรียนสร้างมโนคติได้นี้มีประโยชน์มากสำหรับผู้สอน ผู้สอนควรเลือกใช้เมื่อต้องการให้ผู้เรียนรู้เนื้อหาที่เป็นความหมายหรือหลักการ ผู้เรียนจะเกิดความเข้าใจและสื่อความหมายออกมาเป็นภาษาของตนเองได้ ในขณะที่เดียวกันผู้เรียนจะได้เรียนรู้กระบวนการสร้างความหมายสิ่งต่าง ๆ ได้มีโอกาสคิดอย่างมีเหตุผล ฝึกสมอง ทำให้คิดได้เร็ว และยังได้มีโอกาส มีความสามารถในการใช้ภาษาในการอธิบายความหมายของสิ่งที่ตนได้เรียนรู้

2. รูปแบบการสอนแบบอุปนัยเพื่อพัฒนามโนคติ

การสอนแบบอุปนัยเพื่อพัฒนามโนคตินั้น นวลจิตต์ เชาว์กิริติพงศ์ (อ้างในสุนทรพิทย บุญสมบัติ, 2551: 9-22 ถึง 9-25) ได้อธิบายว่า วิธีสอนแบบอุปนัย (Inductive) เป็นวิธีการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนทำความเข้าใจและเรียนรู้เกี่ยวกับหลักการ หรือแนวคิดของเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยนำตัวอย่าง ข้อมูล หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีสาระครอบคลุม หลักการ หรือแนวคิดแล้วให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์จนสามารถดึงหลักการ หรือแนวคิดที่แฝงอยู่นั้นออกมาได้ด้วยตนเอง

วิธีสอนแบบอุปนัยเพื่อพัฒนามโนคติขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอน ในแต่ละขั้นตอนผู้สอนมีบทบาท และผู้เรียนมีพฤติกรรมในการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนสำคัญ	บทบาทของผู้สอน	บทบาทของผู้เรียน
1. ผู้สอนและ/หรือผู้เรียนช่วยกันให้ตัวอย่างข้อมูลสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีลักษณะสำคัญของสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนเรียนรู้	1.1 เตรียมตัวอย่างข้อมูล หรือสถานการณ์ต่าง ๆ จำนวนมากพอที่จะครอบคลุมหลักการหรือแนวคิดทั้งหมดที่ต้องการจะสอน และต้องเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจและท้าทายความคิดในการนำเสนอข้อมูล 1.2 ตั้งประเด็นคำถามให้ผู้เรียนได้คิดค้นหาคำตอบจากตัวอย่างที่ให้โดยตั้งคำถามให้ตรงประเด็น และมีลักษณะท้าทาย	1. ศึกษาข้อมูล และ/หรือใช้ความคิดร่วมนำเสนอข้อมูลตามประเด็นที่ผู้สอนนำเสนอ
2. ผู้สอนให้ผู้เรียนศึกษาและวิเคราะห์หลักการที่แฝงอยู่ในตัวอย่างนั้น	2. ใช้คำถามกระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิดเป็นรายบุคคลและได้ช่วยกันวิเคราะห์ โดยอาจใช้เทคนิคการแบ่งกลุ่มย่อยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างทั่วถึง	2. คิดแยกแยะ จัดกลุ่ม และเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ข้อมูลตัวอย่างนำเสนอและร่วมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เรียนคนอื่น ๆ
3. ผู้สอนให้ผู้เรียนสรุปหลักการหรือแนวคิดที่ได้จากตัวอย่าง	3. ตั้งคำถามให้เหมาะสมเพื่อกระตุ้นและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดหาข้อสรุปจากข้อมูลที่ร่วมกันคิดและแสดงความคิดเห็น	3. ใช้ความคิด และร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อเสนอผลการสรุปเป็นหลักการ หรือแนวคิดของเรื่องที่เรียนรู้ด้วยคำพูดของตัวเอง

3. การเรียนรู้แนวคิดหรือการเกิดมโนคติ (Concept Formation)

ลาวัณย์ วิชาวุฑฒิกุล (2547: 215 – 218) ได้อธิบายว่า การเรียนรู้แนวคิดหรือการเกิดมโนคติ (Concept Formation) เป็นการใช้ความคิดหรือทักษะทางปัญญาที่ค่อนข้างซับซ้อน ประกอบด้วยความสามารถในการแยกกลุ่มสิ่งที่ได้สังเกตหรือรับรู้ โดยใช้พื้นฐานให้เห็นลักษณะที่เหมือนหรือร่วมกันหลายอย่าง การย่อและสรุปของลักษณะร่วมกัน และการให้ชื่อกลุ่มแก่ลักษณะร่วมที่ได้สรุปนั้นเป็นแนวคิดที่แสดงความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งนั้น จึงสามารถสรุปขั้นตอนของการเรียนรู้หรือการเกิดมโนคติ ดังนี้

1. ขั้นการสังเกตและรับรู้ (Observing and Perceiving) เป็นการรับรู้ลักษณะของสิ่งเร้า คือ ข้อมูลที่เกี่ยวกับสิ่งของ บุคคล เหตุการณ์ หรือความคิดนั้น และระบุลักษณะเหล่านั้นไว้

2. ขั้นแบ่งแยกชั้นและกลุ่ม (Categoring and Classification) เป็นการนำเอาลักษณะของสิ่งเร้าที่ได้สังเกตและรวบรวมไว้ มาศึกษาคุณสมบัติเหมือนกันและแตกต่างกัน แล้วจัดแบ่งแยกลักษณะร่วมหรือที่เหมือนกันเข้าเป็นกลุ่มหรือประเภทได้

3. ขั้นให้ชื่อกลุ่มที่จัดไว้ (Labelling a Group of the Objects) ขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะต้องใช้ความสามารถในทางภาษาให้ชื่อที่แสดงลักษณะร่วมของสิ่งนั้น แต่ในกรณีที่เป็นการเรียนรู้แนวคิดด้วยวิธีเสนอมนมคติที่จะต้องเรียนก่อนแล้วให้สังเกตตามลำดับ ผู้เรียนก็จะต้องได้รับการทดสอบว่า มโนมตินั้น ๆ ของเขาเป็นอย่างไร ได้เรียนรู้จริงแล้วและสามารถระบุได้จากสถานการณ์ใหม่ที่พบหรือไม่

ในขั้นตอนของการเรียนรู้การเกิดมโนคตินี้ ชัยพร วิชชาวุฑฒิกุล (อ้างใน ลาวัณย์ วิชาวุฑฒิกุล, 2547: 215 – 218) ได้เสนอไว้ดังต่อไปนี้

- 1) ขั้นสังเกตและเปรียบเทียบความแตกต่างและความคล้าย
- 2) ขั้นตั้งสมมุติฐาน
- 3) ขั้นทดสอบสมมุติฐาน
- 4) ขั้นสรุปเป็นมโนคติ

ส่วนการพัฒนาหรือกระบวนการสอนให้เกิดมโนมตินั้น ชัยพร วิชชาวุฑฒิกุล ได้เสนอว่าควรจัดให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้หรือเกิดมโนคติของผู้เรียน ดังนี้

1. **ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน** เป็นขั้นแรกสุดของการสอนความคิดรวบยอด (มโนคติ) ประกอบด้วย
  - 1.1 ผู้สอนบอกผู้เรียนว่าจะเรียนเรื่องเกี่ยวกับอะไร
  - 1.2 บอกประโยชน์ของการมีความคิดรวบยอด (มโนคติ) ที่จะสอน เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน

2. **ขั้นแสดงตัวอย่าง** ถือว่ามีความสำคัญมาก ผู้สอนจะแสดงตัวอย่างของความคิดรวบยอด (มโนคติ) ให้ผู้เรียนดู หรือพาไปดู หรือใช้สื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิดรวบยอด (มโนคติ) นั้นหรือด้วยการบรรยายของตนเอง ถ้าหาสื่อแทนไม่ได้แต่ต้องเป็นวิธีสุดท้าย ตัวอย่างเหล่านี้ต้องเป็นตัวอย่างที่นักเรียนจะเห็นลักษณะที่จะนำมารวบยอดได้อย่างชัดเจน มีทั้งตัวอย่างที่เป็นความคิดรวบยอดนั้นและไม่เป็นด้วย เพื่อให้นักเรียนได้เปรียบเทียบ

3. **ขั้นสรุปรวบยอด** ครูพยายามให้นักเรียนสรุปรวบยอดด้วยตนเอง จากตัวอย่างว่าลักษณะของความคิดรวบยอดนั้นเป็นอย่างไร โดยผู้สอนจะคอยแนะนำแต่ไม่สรุปให้

4. **ขั้นทดสอบ** เมื่อผู้เรียนสามารถสรุปได้ถูกต้องแล้ว ผู้สอนจะต้องทดสอบความเข้าใจของผู้เรียนอีกครั้งด้วยการนำตัวอย่างเกี่ยวข้องมาให้สรุปรวบยอดใหม่ ถ้าไม่ถูกต้องจะต้องกลับไปขั้นที่ 2 และ 3 ใหม่ จนกว่าจะทดสอบได้ว่าการเรียนรู้แล้วจริง

ทาบาและคณะได้เสนอขั้นตอนของกระบวนการพัฒนามโนคติในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นที่นิยมและนำมาเป็นแนวทางการพัฒนามโนคติในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาอย่างมากดังนี้

4. **รูปแบบการพัฒนามโนคติตามขั้นตอนของทาบาและคณะ ไมเคิลลิส (Michaelis, 1992)** ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาศึกษาเรียนรู้ มโนคติในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา โดยยึดตามขั้นตอนของทาบาและคณะ ซึ่งทาบา (Taba, 1967: 92) และคณะได้เสนอขั้นตอนของกระบวนการพัฒนามโนคติในวิชาสังคมศึกษา ไว้ 3 ขั้นตอนด้วยกัน ดังแสดงในตารางต่อไปนี้ (อ้างใน สิริวรรณ ศรีพหล, 2555: 89 - 90)

ขั้นตอนการพัฒนามโนคติ

กิจกรรม	กระบวนการคิด	คำถาม
1. ระบุและจัดรายการ (Enumeration and grouping)	แยกความแตกต่าง (Differentiation)	นักเรียนได้เห็นอะไร นักเรียนได้ยินอะไร นักเรียนได้สังเกตอะไร (What did you see? Hear? Note?)
2. รวมกลุ่ม (Grouping)	ระบุสิ่งที่คล้ายกันและสรุป (Identifying common Properties, abstracting)	อะไรบ้างที่เป็นพวกเดียวกัน เหมือนกันใช้อะไรเป็นเกณฑ์ (What belongs together? On what criterion?)

กิจกรรม	กระบวนการคิด	คำถาม
3. แยกประเภทและให้ชื่อ (Labeling, Categorizing)	กำหนดชั้นหรือลำดับของสิ่ง นั้น ๆ โดยเรียงลำดับจากสูงไป ต่ำ หรือมากไปหาน้อย (Determining the hierarchical Order of items. Super – and subordination)	นักเรียนเรียกชื่อกลุ่มที่แยกออกมา ว่าอะไร อะไรมาก่อน และอะไร มาหลัง (How would you call these groups? What belong under what?)

ดังนั้นสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้หรือเกิดมโนคติในวิชาสังคมศึกษานั้นประกอบด้วยขั้นตอนที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติ หรือมีประสบการณ์ตรงตั้งแต่การสังเกตจดจำสิ่งเร้า ซึ่งอาจเป็นสิ่งของ คน เหตุการณ์ หรือความคิด แล้วนำมาแยกลักษณะหรือคุณสมบัติ รวมกลุ่มหรือแบ่งประเภทเพื่อรวมกลุ่มลักษณะที่เหมือนกันเข้าด้วยกัน เป็นการสรุปและให้นิยามหรือชื่อแก่ลักษณะร่วมกัน เป็นการสรุปรวบยอดเป็นมโนคติ นับเป็น 3 ขั้นตอน ในแต่ละขั้นตอน ครูจะต้องตั้งคำถามเดี่ยว ๆ หรือเป็นชุด เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถใช้กระบวนการคิดเพื่อให้ปฏิบัติตามลำดับขั้นตอน ซึ่งอาจจะใช้สื่อช่วยตามความเหมาะสมด้วย จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนามโนคติในวิชาสังคมศึกษานั้นเป็นกระบวนการที่นักเรียนจะต้องใช้ประสบการณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ครูจะเป็นผู้วางแผนจัดประสบการณ์เหล่านั้นให้แก่ผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการเรียนรู้มโนคติในวิชาสังคมศึกษานั้น ประกอบด้วยขั้นตอนที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติ หรือมีประสบการณ์ตรง ตั้งแต่การสังเกตจดจำ สิ่งเร้า ซึ่งอาจเป็นสิ่งของ คน เหตุการณ์ หรือความคิด แล้วนำมาแยกลักษณะหรือคุณสมบัติ รวมกลุ่มหรือแบ่งประเภทเพื่อรวมกลุ่มลักษณะที่เหมือนกันเข้าด้วยกันเป็นการสรุปและให้นิยามหรือชื่อแก่ลักษณะร่วมกันเป็นการสรุปรวบยอดมโนคติจัดเป็น 3 ขั้นตอน ในแต่ละขั้นตอน ครูจะต้องตั้งคำถามเดี่ยว ๆ หรือเป็นชุด เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถใช้กระบวนการคิดเพื่อให้ปฏิบัติตามลำดับขั้นตอน ซึ่งอาจจะใช้สื่อช่วยตามความเหมาะสมด้วย จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาการเรียนรู้มโนคติในวิชาสังคมศึกษานั้นเป็นกระบวนการที่นักเรียนจะต้องใช้ประสบการณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ครูจะเป็นผู้วางแผนจัดประสบการณ์เหล่านั้นให้แก่ผู้เรียน

5.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนามโนคติ

ในกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนามโนคตินั้น กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เรียกว่า กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด หรือมโนคติ

โดยกำหนดขั้นตอนของการปฏิบัติไว้ 5 ขั้นตอน ที่ผู้สอนสามารถเลือกนำไปปฏิบัติได้อีกทางหนึ่ง คือ กระบวนการสร้างความคิดรวบยอดหรือมโนคติมี 5 ขั้นตอน ดังนี้ (อ้างใน สุมณฑิพย์ บุญสมบัติ, 2551: 9-12 ถึง 9-13)

ขั้นที่ 1 สังเกต ผู้สอนนำเสนอข้อมูล หรือตัวอย่างโดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น ใช้สื่อรูปภาพ ตัวอย่างของจริง วิดีทัศน์ ตัวอย่างสถานการณ์ โดยกำหนดให้ผู้เรียนสังเกตลักษณะ และคุณค่าของแต่ละลักษณะนั้น เช่น ให้ตัวอย่างพืช 2 ชนิด คือ ต้นถั่วเขียวและต้นหญ้า แล้วให้ผู้เรียนสังเกตลักษณะต่าง ๆ ของพืชทั้ง 2 ชนิดนี้ แล้วบอกว่าต้นถั่วคือพืชใบเลี้ยงคู่ ต้นหญ้าคือพืชใบเลี้ยงเดี่ยว

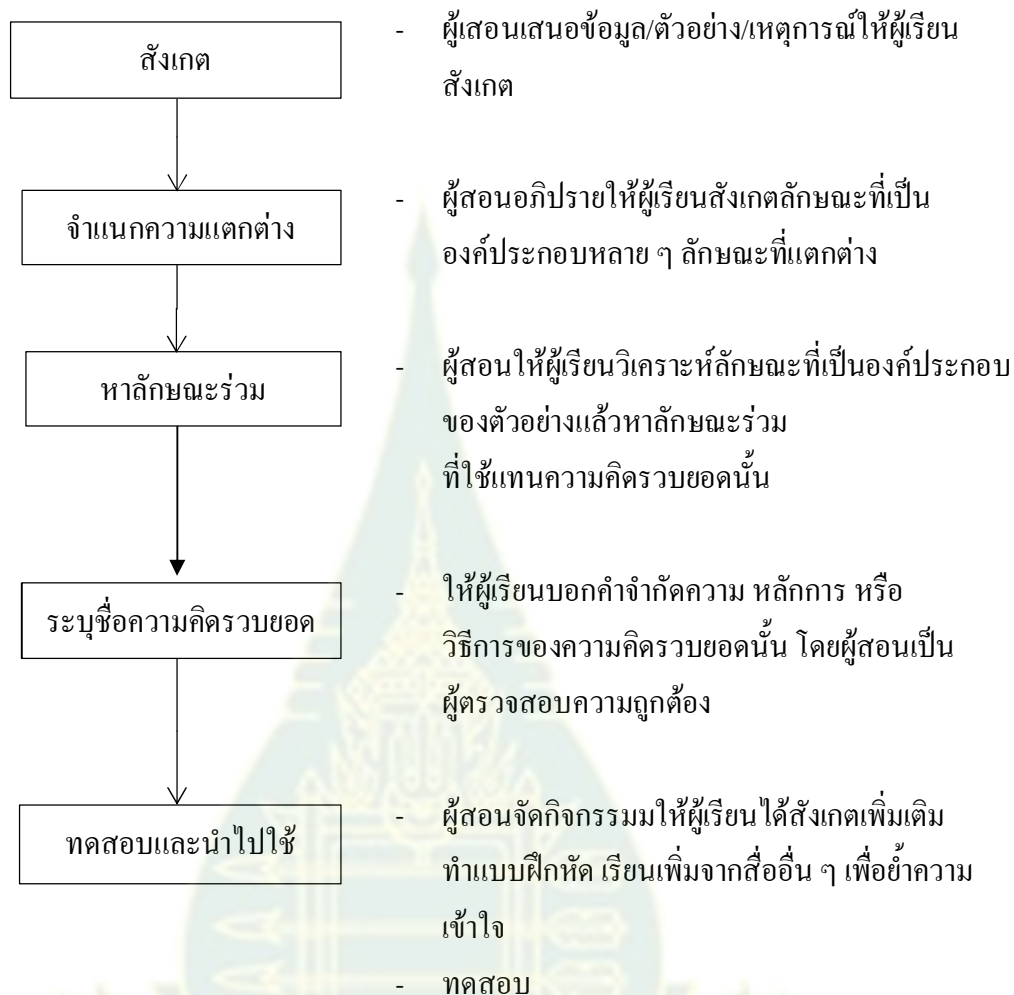
ขั้นที่ 2 จำแนกความแตกต่าง ให้ผู้เรียนบอกความแตกต่างของตัวอย่าง เช่น ให้ผู้เรียนบอกว่า พืชใบเลี้ยงคู่และพืชใบเลี้ยงเดี่ยวมีลักษณะใดที่แตกต่างกัน

ขั้นที่ 3 หาลักษณะร่วม ให้ผู้เรียนวิเคราะห์ลักษณะที่จะใช้เป็นตัวแทนของความคิดรวบยอดได้ โดยจะกำหนดวิธีการ หลักการ คำจำกัดความหรืออธิบายความคิดรวบยอดนั้นก็ได้ เช่น ผู้เรียนสามารถระบุได้ว่าลักษณะของลำต้น ลักษณะของเส้นใบ และลักษณะของราก ใช้แทนความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพืชใบเลี้ยงคู่ได้

ขั้นที่ 4 ระบุข้อมโนคติเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้ เช่น ผู้เรียนสามารถระบุได้ว่าพืชใบเลี้ยงคู่มีลักษณะเส้นใบเป็นร่างแห ลำต้น ไม่มีข้อปล้อง และรากเป็นระบบรากแก้วที่มีการแตกแขนง หรือให้หลักการว่าการจัดประเภทของพืชใบเลี้ยงเดี่ยวหรือคู่ ให้สังเกตลักษณะเส้นใบเป็นร่างแห ลำต้นไม่มีปล้อง และมีรากที่แตกแขนง (ระบบรากแก้ว)

ขั้นที่ 5 ทดสอบและนำไปใช้ ให้ผู้เรียนทดลอง สังเกต ทำแบบฝึกหัด ปฏิบัติเพื่อประเมินความรู้ ซึ่งผู้สอนสามารถทำได้โดย

- 1) ทำแบบทดสอบ
- 2) ให้ตัวอย่างของจริงหรือรูปภาพแล้วให้ผู้เรียนตอบว่า ตัวอย่างใดเป็นความคิดรวบยอดนั้น
- 3) ให้ผู้เรียนศึกษาเพิ่มเติมจากสื่อต่าง ๆ เช่น บทเรียน แบบโปรแกรม หรือทำกิจการสำรวจความคิดรวบยอดที่เคยพบเห็น

ภาพแสดงกระบวนการสร้างความคิดรวบยอดหรือมโนคติ
(ตามแนวของกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ)

6. แนวคิดการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล

ในที่นี้ขอเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล โดยครอบคลุมในหัวข้อต่อไปนี้ (1) ความหมายและความสำคัญของชุดฝึกอบรมทางไกล (2) หลักการของชุดฝึกอบรมทางไกล (3) ประเภทของชุดฝึกอบรมทางไกล โดยเฉพาะการผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสิ่งพิมพ์ และ (4) การทดสอบประสิทธิภาพชุดฝึกอบรมทางไกล ชุดฝึกอบรมทางไกลที่พัฒนาขึ้นยึดตามระบบการฝึกอบรมทางไกลของชัยขงค์ พรหมวงศ์ เป็นหลัก

6.1 ความหมายและความสำคัญของชุดฝึกอบรมทางไกล

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้ให้ความหมายของชุดฝึกอบรมทางไกล (อ้างใน กฤษณ์ พลอย โสภณ 2538: 29) ไว้ว่า คือ ชุดสำเร็จที่ใช้เป็นแนวทางและเครื่องมือในการดำเนินการฝึกอบรมทางไกลอย่างมีระบบระเบียบ ทั้งในส่วนของวิทยาการที่ทำให้การฝึกอบรม และสมาชิกที่เข้ารับการฝึกอบรม โดยมีการกำหนดขั้นตอนการฝึกอบรม กำหนดสื่อ กำหนดกิจกรรม กำหนดเนื้อหา ประสพการณ์ และเครื่องมือประเมินผลการฝึกอบรมไว้อย่างครบถ้วน

ส่วนความสำคัญของชุดฝึกอบรม ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้สรุปไว้ดังนี้

- 1) เป็นการวางแผนการฝึกอบรมอย่างมีระบบ
- 2) เป็นเครื่องมือที่จะใช้ในการฝึกอบรมทางไกล ดำเนินไปตามเป้าหมายในรูปแบบที่ต้องการ (รูปแบบหมายถึง การยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลาง ยึดสมาชิกเป็นศูนย์กลางหรือยึดประสพการณ์เป็นศูนย์กลาง)
- 3) ได้ประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ตามเกณฑ์มาตรฐานต่ำสุด (มาตรฐานต่ำสุด หมายถึง ไม่ว่าจะทำการฝึกอบรมกี่ครั้งก็ตาม ผลที่ออกมาจะได้เท่า ๆ กัน)
- 4) ทำให้สามารถจัดฝึกอบรมที่อิงระบบมากกว่าอิงวิทยาการ จากปัญหาที่เกิดขึ้น จะพบว่า วิทยาการจัดฝึกอบรมมักจะใช้ชื่อเสียงฝึกอบรม โดยใช้ความสามารถเฉพาะตัว ซึ่งจำนวนวิทยาการประเภทนี้มีอยู่ไม่มากนัก และกลุ่มเป้าหมายที่เข้ารับการฝึกอบรมก็เป็นเพียงบางกลุ่มเท่านั้น มิได้กว้างขวางทั้งหมด ชุดฝึกอบรมนี้จึงเป็นเครื่องมือที่สามารถดำเนินการฝึกอบรมโดยใครก็ได้ที่มีความรู้พอสมควร
- 5) ทำให้การฝึกอบรมไม่ขึ้นกับบุคลิกภาพ อารมณ์ หรือสุขภาพของวิทยาการ

6.2 หลักการของชุดฝึกอบรมทางไกล

หลักการของชุดฝึกอบรมทางไกล มีอยู่หลายประการ ในที่นี้ขอสรุปประเด็นสำคัญ ดังนี้ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และวาสนา ทวีกุลทรัพย์ 2540: 147)

- 1) มุ่งสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อให้วิทยาการสามารถศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความสามารถ และความสะดวกของแต่ละคน โดยพึงพาจากวิทยากรน้อยที่สุด
- 2) มีการจัดสถานการณ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง 4 ประการ คือ ให้ผู้รับการอบรมมีส่วนร่วมอย่างกระฉับกระเฉง ให้ผู้รับการฝึกอบรมได้รับผลย้อนกลับทันทีในรูปคำติชมและการชี้แนะแนวทางที่จะตรวจสอบคำตอบด้วยตนเอง ผู้รับการฝึกอบรมได้รับการเสริมแรงด้วยการได้รับ

ประสบการณ์ที่เป็นความภาคภูมิใจในความสำเร็จ และผู้รับการฝึกอบรมได้เรียนรู้ไปทีละน้อยตามลำดับขั้น

- 3) มีระบบการผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลที่ผ่านการพิสูจน์ด้วยการวิจัยมาแล้วเช่นเดียวกัน
- 4) มีเนื้อหาสาระได้รับการปรุงแต่งและจำแนกไว้อย่างเหมาะสมกับธรรมชาติ เนื้อหา วิชา และระดับผู้เรียน
- 5) มีแหล่งวิทยบริการที่จะสนับสนุนการศึกษาด้วยตนเองโดยตรงหรือผ่านระบบตามสาย
- 6) มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาด้วยตนเองที่บ้านหรือที่ทำงาน ด้วยการจัดสถานที่เรียนหรือมุมการเรียนที่บ้าน
- 7) มีองค์ประกอบเชิงรูปธรรมและนามธรรมเหมือนกัน
- 8) มีระบบการประเมินตนเองก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียนที่ผู้เรียนสามารถตรวจสอบได้ด้วยตนเอง

6.3 ประเภทของชุดฝึกอบรมทางไกล

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และวาสนา ทวีกุลทรัพย์ (2540 : 149-152) ได้จำแนกประเภทของชุดฝึกอบรมทางไกลไว้ 3 ประเภท คือ

- 1) ชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อหลัก
- 2) ชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสื่อแพรภาพและเสียงเป็นสื่อหลัก
- 3) ชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดคอมพิวเตอร์เป็นสื่อหลัก

ในที่นี้จะเน้นการผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสิ่งพิมพ์เป็นหลัก การผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสื่อสิ่งพิมพ์เป็นหลัก ประกอบด้วย ประมวลสาระและแนวการศึกษา

1) ประมวลสาระ เป็นสื่อหลักที่ใช้ควบคู่กับแนวการศึกษา โดยเป็นเอกสารที่เน้นการเสนอเนื้อหาสาระของชุดฝึกอบรมนั้น ๆ เป็นสำคัญ เปรียบเสมือนการบรรยายเนื้อหาการอบรม เพื่อช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ในเนื้อหาสาระที่ศึกษาอย่างละเอียด

2) แนวการศึกษา เป็นคู่มือการฝึกอบรม ใช้ควบคู่กับประมวลสาระ แนวการศึกษาจะช่วยให้ผู้เรียนทราบรายละเอียดเกี่ยวกับแนวปฏิบัติของกิจกรรมทั้งหมดของการฝึกอบรม

สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับการผลิตประมวลสาระ และแนวการศึกษา มีดังนี้

1) ประมวลสาระ ซึ่งจัดเป็นสื่อหลักของการฝึกอบรมทางไกลนั้น เนื้อหาสาระที่ผู้ให้ การอบรมต้องการจะเสนอนั้น จะนำมาบรรจุไว้ในประมวลสาระชุดฝึกอบรมอย่างสมบูรณ์ ประมวล สาระชุดฝึกอบรมมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 4 ส่วน คือ

ก. ส่วนที่เป็นรายละเอียดและวิธีการใช้ชุดฝึกอบรม ได้แก่ หน้าปก คำนำ สารบัญ รายละเอียดชุดฝึกอบรม และวิธีการศึกษา

ข. ส่วนที่เป็นแผนการฝึกอบรม แผนการฝึกอบรมที่ปรากฏในประมวลสาระชุด ฝึกอบรมนั้น ประกอบด้วย แผนการฝึกอบรมประจำหน่วยและแผนการฝึกอบรมประจำตอน

ในแผนการสอนประจำหน่วย จะระบุชื่อหน่วย ชื่อตอน แนวคิด และวัตถุประสงค์ ส่วน แผนการสอนประจำตอน ก็มีองค์ประกอบคือ ชื่อตอน ชื่อหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์

ค. ส่วนที่เป็นการนำเสนอเนื้อหาสาระ เมื่อจัดทำแผนหน่วยและแผนตอนประจำการ ฝึกอบรมแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การเสนอเนื้อหาสาระในแต่ละเรื่อง

ง. ส่วนที่เป็นเชิงอรรถและบรรณานุกรม ผู้ผลิตเอกสารชุดฝึกอบรม ลงรายการ เอกสารที่อ้างอิงทุกเล่มที่ใช้ในการเขียนงานวิชาการทั้งส่วนที่เป็นเชิงอรรถและบรรณานุกรม

2) แนวการศึกษา ซึ่งจัดเป็นคู่มือการเรียนการสอนประจำชุดฝึกอบรม เอกสารในส่วน ที่เป็นแนวการศึกษาประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ

ก. ส่วนที่เป็นรายละเอียดและวิธีการศึกษา ได้แก่ หน้าปก คำนำ สารบัญ รายละเอียดชุดฝึกอบรม และวิธีการศึกษา

ข. ส่วนที่เป็นแผนการฝึกอบรม ในส่วนนี้จะนำจากแผนการฝึกอบรมประจำหน่วย และแผนการฝึกอบรมประจำตอน ที่ปรากฏในประมวลสาระมาใส่ไว้

ค. ส่วนที่เป็นสาระสังเขป คือส่วนที่ผู้เขียนสรุปความสำคัญจากเนื้อหาสาระที่เสนอ รายละเอียดไว้ในประมวลสาระชุดฝึกอบรมในแต่ละเรื่องหรือแต่ละตอน

ง. ส่วนที่เป็นกิจกรรมและแนวตอบ เป็นการกำหนดงานหรือภารกิจทุกอย่างให้ผู้รับ การฝึกอบรมได้ลงมือปฏิบัติ หลังจากที่ได้ศึกษาเนื้อหาสาระต่าง ๆ ในประมวลสาระในแต่ละเรื่อง แต่ละ ตอน แต่ละหน่วยจบแล้ว การกำหนดกิจกรรมจะครอบคลุมกิจกรรมระหว่างเรียนและกิจกรรม ภาคปฏิบัติเสริมประสบการณ์ กิจกรรมท้ายเรื่องหรือท้ายตอนจะเป็นกิจกรรมที่เน้นให้ผู้อบรมนำ ความรู้ที่ได้ศึกษาไปแล้วมาตอบ

เมื่อให้ผู้รับการอบรมลงมือประกอบกิจกรรมใด ๆ เขาต้องทราบว่าที่ตนทำไปหรือตอบไป นั้นถูกต้องหรือไม่ ผิดพลาดอย่างไร จึงจำเป็นต้องให้ผลย้อนกลับ (Feedback) หรือแนวตอบใน 5

ลักษณะ ดังนี้ (1) เฉลย คือให้คำตอบในกรณีที่มีคำตอบถูกต้องเพียง 1 ชุด เช่น เฉลยคำตอบข้อสอบแบบปรนัย (2) ตอบให้ดูเป็นตัวอย่างโดยใช้สถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับกิจกรรมที่ได้ทำ เช่น การสรุปหรืออธิบายประเด็นที่กำหนด (3) ชี้แนะวิธีตอบโดยกำหนด “ธง” หรือ “คำหลัก” ที่ต้องกำหนดไว้ในคำตอบ (4) ชี้แหล่งที่จะให้ผู้รับการฝึกอบรมตรวจสอบคำตอบโดยกำหนดหน้าหัวเรื่องและย่อหน้าให้ชัดเจน และ (5) อธิบายลงเทพบันทึกเสียงหรือซีดีเรื่องเพื่อให้ความกระจ่างเพียงพอที่ผู้รับการฝึกอบรมจะตรวจสอบได้ว่าตนตอบถูกหรือผิด

6.4 การทดสอบประสิทธิภาพชุดอบรมทางไกล

เมื่อได้พัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลแล้วจะต้องนำไปตรวจสอบคุณภาพว่ามีคุณภาพหรือไม่ ในการวิจัยครั้งนี้กระบวนการตรวจสอบคุณภาพใช้วิธีการหาประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมโดยยึดหลักการของ ชัยขงค์ พรหมวงศ์ ดังมีรายละเอียดดังนี้ (ชัยขงค์ พรหมวงศ์ และวาสนา ทวีกุลทรัพย์ 2540 : 210 - 213)

1) ความหมายของการทดสอบประสิทธิภาพ การทดสอบประสิทธิภาพชุดฝึกอบรมทางไกล เป็นการตรวจสอบคุณภาพของชุดฝึกอบรมทางไกล เพื่อให้ทราบว่าชุดฝึกอบรมทางไกลมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยนำชุดฝึกอบรมทางไกลไปทดลองใช้เบื้องต้น (Tryout) ปรับปรุง และนำไปใช้จริง (Trial Run หรือ Pilot Testing) จนแน่ใจว่าในแต่ละหน่วยนั้นมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2) ความจำเป็นที่ต้องมีการทดสอบประสิทธิภาพ ความจำเป็นที่ต้องมีการทดสอบประสิทธิภาพมี 3 ประการ คือ

ก. เพื่อประกันคุณภาพว่าชุดฝึกอบรมทางไกลมีความเหมาะสมที่จะลงทุนผลิตออกเป็นจำนวนมาก หากมิได้ทดสอบประสิทธิภาพเสียก่อน หากผลิตออกมาแล้วใช้ประโยชน์ไม่ได้ก็จะเป็นการสิ้นเปลืองทั้งเงินและเวลา

ข. เพื่อแน่ใจว่าผู้รับการฝึกอบรมสามารถเรียนจากสื่อการสอนที่มีคุณภาพแล้ว ผู้รับการอบรมในระบบการฝึกอบรมทางไกลมีสิทธิ์ที่จะได้รับประมวลสาระ แนวการศึกษา และสื่อประกอบต่าง ๆ ที่มีคุณภาพสูงเพื่อให้สามารถเล่าเรียนได้ด้วยตนเอง หากมิได้ทดสอบประสิทธิภาพสถาบันการฝึกอบรมทางไกลก็ไม่แน่ใจว่าชุดฝึกอบรมทางไกลที่ส่งไปให้ผู้รับการฝึกอบรมได้ช่วยให้ผู้รับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่

ค. เพื่อให้ได้ข้อมูลในการปรับปรุงชุดฝึกอบรมทางไกล การทดสอบประสิทธิภาพ ทำให้ได้รับข้อมูลที่นำมาใช้ในการปรับปรุงชุดฝึกอบรมทางไกลได้อย่างตรงจุด โดยไม่จำเป็นต้องเริ่มทำใหม่ทุกครั้ง ทำให้ประหยัดเงินและเวลา

3) วิธีการทดสอบประสิทธิภาพ ทำได้ 2 ระดับ คือ

ก. ทดลองใช้เบื้องต้นเป็นการทดสอบประสิทธิภาพก่อนการทดลองใช้จริง โดยทดสอบประสิทธิภาพที่ผู้ทดลองสามารถนำผลการทดลองใช้เบื้องต้นไปปรับปรุงชุดฝึกอบรมทางไกล ก่อนนำไปทดลองใช้จริง การทดลองใช้เบื้องต้นมีขั้นตอน 3 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 ทดลองแบบเดี่ยว เป็นการทดลองใช้ชุดฝึกอบรมทางไกลกับผู้รับการฝึกอบรม 1 คน โดยเริ่มทดลองกับผู้รับการฝึกอบรมระดับ เก่ง ปานกลาง และอ่อน โดยผู้ผลิตต้องคอยสังเกตพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด แล้วนำผลไปปรับปรุงให้ถึง เกณฑ์ ขั้นที่ 2 การทดลองแบบกลุ่มเป็นการทดสอบชุดฝึกอบรมทางไกลที่ปรับปรุงแล้วกับผู้รับการ ฝึกอบรมอย่างน้อย 6 - 10 คน โดยสังเกตพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด แล้วปรับปรุงให้ถึงเกณฑ์ และขั้นที่ 3 การทดลองแบบสนามเป็นการทดสอบชุดฝึกอบรมทางไกลที่ปรับปรุงจากการทดลองแบบกลุ่มแล้วไป ทดสอบกับผู้รับการฝึกอบรม ประมาณ 40-100 คน เพื่อนำผลมาปรับปรุงขั้นสุดท้ายก่อนส่งผลิตจำนวนมาก เพื่อจะได้นำไปทดลองใช้จริงในขั้น “Trial Runs” หรือ “Pilot Testing”

ข. การทดลองใช้จริงเป็นการทดสอบประสิทธิภาพ โดยการนำชุดฝึกอบรมทางไกล ที่ผลิตขึ้นไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริงเป็นเวลา 1 ภาคการศึกษาขึ้นไป แล้วรวบรวมข้อมูล เพื่อการ ปรับปรุงก่อนที่จะผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลจำนวนมาก

4) การกำหนดเกณฑ์การทดสอบประสิทธิภาพ มี 3 ประเภท คือ

ก. เกณฑ์ความก้าวหน้าในการเรียนได้จากผลต่างระหว่างคะแนน การทดสอบหลัง เรียนและการทดสอบก่อนเรียน โดยหาความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เกณฑ์ที่ตั้งไว้คือ พัฒนาการของผู้รับการฝึกอบรมเพิ่มโดยมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 25 หรือเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 หรือ .05 แล้วแต่ความยากง่ายของเนื้อหา

ข. เกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการกับผลลัพธ์ เป็นการประเมินพฤติกรรม ของผู้เรียนในแง่ของพฤติกรรมต่อเนื่องหรือกระบวนการ (Evaluation of Process – E₁) คือ พิจารณาจาก ผลของการประกอบกิจกรรมระหว่างเรียนจากประมวลสาระ โดยการนำผลของการตอบมาให้คะแนน เปรียบเทียบกับการประเมินผลลัพธ์ (Evaluation of Products – E₂) คือ พิจารณาจากผลการทดสอบหลัง เรียน เกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ $E_1/E_2 = 80/80$ หรือ $75/75$ สำหรับเนื้อหาที่เป็นจิตพิสัยหรือทักษะพิสัย การ ยอมรับประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกลไม่ควรต่ำหรือสูงกว่า $\pm 2.5\%$ การยอมรับประสิทธิภาพ

ของชุดฝึกอบรมทางไกลกำหนดไว้ 3 ระดับ คือ ระดับที่สูงกว่าเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดการฝึกอบรมทางไกลสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้มีค่าเกิน 2.5% ขึ้นไปต้องปรับกิจกรรมและแบบทดสอบแล้วทดลองใหม่ หากค่ายังสูงกว่า 2.5% ต้องปรับเกณฑ์ให้สูงขึ้น ระดับที่เท่ากับเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกลเท่ากับหรือสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ไม่เกิน $\pm 2.5\%$ และระดับที่ต่ำกว่าเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกลต่ำกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้มีค่าต่ำกว่า 2.5%

ค. เกณฑ์ด้านคุณภาพ ทำได้จากความพอใจของผู้รับการอบรมที่ได้จากการเรียนด้วยชุดฝึกอบรมทางไกล ได้แก่ พัฒนาการในทางที่ดีของคุณลักษณะผู้รับการฝึกอบรม เช่น การหาความรู้ด้วยตนเอง การควบคุมตนเอง การควบคุมมาตรฐานทางวิชาการ ผู้รับการฝึกอบรมที่เรียนด้วยชุดฝึกอบรมทางไกลในด้านความถูกต้องและการปรุงแต่งเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับผู้รับการฝึกอบรม ความมั่นใจของผู้รับการฝึกอบรมที่มีต่อชุดฝึกอบรมทางไกล และคุณภาพด้านเทคนิค เกณฑ์ควรตั้งไว้ควรอยู่ในรูปดีมาก (4.50-5.00) ดี (3.50-4.49) หรือเกณฑ์ในรูปแบบอื่นที่สามารถตรวจสอบคุณภาพได้

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะขอทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้โนมดิในวิชาสังคมศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลในวิชาสังคมศึกษา มีดังต่อไปนี้

7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้โนมดิ การวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้โนมดินั้น ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเกี่ยวข้องกับวิชาวิทยาศาสตร์ หรือกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ และกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิชาสังคมศึกษามีอยู่ไม่มากนัก ดังนี้

อุทยาน วงษา (2542) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการสอนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง การเมืองการปกครอง โดยใช้แผนผังมโนคติ ผลการศึกษาพบว่า

1) รูปแบบการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตโดยใช้แผนผังมโนคติที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย ขั้นนำ ใช้กิจกรรมอย่างหลากหลายเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจ เช่น เกม เพลง รูปภาพ ใช้แผนผังมโนคติให้นักเรียนทราบเกี่ยวกับเรื่องที่จะเรียนอย่างคร่าว ๆ เพื่อเชื่อมโยงมโนคติเดิมที่เรียนมาแล้วกับมโนคติใหม่ที่จะเรียนในชั่วโมง ขั้นสอน ใช้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย เช่น กรณีตัวอย่าง เกม ศูนย์การเรียน ศึกษาเนื้อหาจาก ป้ายนิเทศ บทบาทสมมุติ เพื่อให้ นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม และมีความเข้าใจในเนื้อหาบทเรียน ใช้แผนผังมโนคติอธิบายเนื้อหา

บนกระดาน ฝึกสร้างแผนผังมโนคติโดยให้นักเรียนฝึกสร้างแผนผังมโนคติเป็นรายบุคคล หลังจากสร้างแผนผังมโนคติเสร็จ สุ่มผลงานนักเรียนติดบนกระดาน เพื่อร่วมกันสรุปวิธีสร้างที่ถูกต้อง และการสรุปทเรียนด้วยแผนผังมโนคติและการตั้งคำถามเพื่อให้นักเรียนร่วมกันตอบ

2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยใช้รูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้น ปรากฏว่านักเรียนร้อยละ 80 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนความรู้ที่กำหนด คือ ร้อยละ 70 ของคะแนนเต็ม

สิรินภา โอบอ้อม (2548) ได้ทำวิจัย เรื่อง ผลการสอนโดยใช้แผนผังมโนคติที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า (1) นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้แผนผังมโนคติมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (2) นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้แผนผังมโนคติที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 มีจำนวนเท่ากับร้อยละ 70 และ (3) นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้แผนผังมโนคติมีความคงทนในการเรียนรู้

สมบัติ มีลุน (2544) ได้ทำวิจัย เรื่อง ผลของการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ตามแนวคิดทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองที่มีผลต่อค่านิยมทางสังคม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบมโนคติทางสังคมศึกษาของนักเรียนระหว่างก่อนและหลังการเรียนตามแนวคิดทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแผนการสอนตามแนวคิดทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง

โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้จากการแก้ปัญหา โดยเนื้อหาที่ใช้ในการทดลองคือปัญหาค่านิยมและจริยธรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน ปัญหามลพิษทางสภาวะแวดล้อม และปัญหาอาชญากรรม ผลการวิจัยพบว่า คะแนนมโนคติทางสังคมศึกษาของนักเรียนที่เรียนตามแนวคิดทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่า การพัฒนาการเรียนรู้มโนคตินั้น ส่วนใหญ่ผู้วิจัยจะใช้วิธีการของการนำแผนผังมโนคติมาพัฒนาความรู้ระดับมโนคติเป็นส่วนใหญ่

7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลในวิชาสังคมศึกษา หรือกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีดังต่อไปนี้

สิริวรรณ ศรีพหล (2557) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส โดยวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพปัญหาและความ

ต้องการของครูที่สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส เรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (2) พัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส (3) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการฝึกอบรมก่อนการฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ใช้ชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส และ (4) ศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูที่สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในแต่ละภาค จำนวน 6 ภาค 30 โรงเรียน ด้วยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง คือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส เรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับตอบแบบสอบถาม จำนวน 120 คน และส่วนที่สอง คือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับการทดสอบประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส ในขั้นการทดลองใช้เบื้องต้น (Tryout) จำนวน 39 คน และขั้นทดลองใช้จริง (Trial Runs) จำนวน 180 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ (1) แบบสอบถามสภาพปัญหาและความต้องการของครูที่สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (2) ชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส จำนวน 15 เรื่อง (3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์การฝึกอบรมทางไกล เพื่อวัดความรู้ความเข้าใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับเรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และ (4) แบบวัดความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการ

สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การหาประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกล โดยใช้ E_1/E_2 และการทดสอบค่าที

ผลการวิจัยพบว่า (1) ความคิดเห็นของครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสจากการตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า ความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด คือ ข้อ 1 สภาพสังคมปัจจุบันที่มีปัญหาทางสังคมหลายประการ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญในสถานศึกษา ส่วนความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก จำนวน 3 ข้อ และความคิดเห็นในระดับปานกลาง จำนวน 6 ข้อ สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับจำนวนตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มตัวอย่างได้จัดอันดับจำนวนตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางเป็นอันดับ 1 ในแต่ละสาระ ดังนี้ สาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม ร้อยละ 64.15 สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ร้อยละ 12.26 สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ ร้อยละ 5.66 สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ ร้อยละ 11.32 และสาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ ร้อยละ 10.38

สำหรับความต้องการของครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม พบว่า ครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสต้องการแนวทางในการบูรณาการเนื้อหาสาระร่วมสมัยเพื่อจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนความต้องการในข้ออื่น ๆ อีก 9 ข้อ มีความต้องการอยู่ในระดับมาก ส่วนความต้องการในด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มตัวอย่างได้จัดอันดับความต้องการเป็นอันดับ 1 ในแต่ละสาระ ดังนี้ สาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม ร้อยละ 24.53 สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ร้อยละ 9.43 สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ ร้อยละ 22.64 สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ ร้อยละ 21.70 และสาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ ร้อยละ 23.58 (2) ชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส ทั้ง 15 เรื่อง มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 ตามที่กำหนดไว้ (3) ผลสัมฤทธิ์ในการฝึกอบรมหลังการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ใช้ชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส ทั้ง 6 เขตพื้นที่การศึกษา สูงกว่าการก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ (4) ผู้เข้ารับการ

ฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส ในส่วนความพึงพอใจต่อเนื้อหาในประมวลสาระชุดฝึกอบรมทางไกลส่วนใหญ่คือ จำนวน 13 เรื่อง อยู่ใน ระดับมากที่สุด ส่วนอีก 2 เรื่อง อยู่ในระดับมาก และความพึงพอใจต่อสาระสังเขปและกิจกรรมใน แนวการศึกษาชุดฝึกอบรมทางไกลอยู่ในระดับมากที่สุดจำนวน 12 เรื่อง ส่วนอีก 3 เรื่อง อยู่ในระดับ มาก ส่วนความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาของชุดฝึกอบรมทางไกล ทั้ง 5 ข้ออยู่ในระดับ มากที่สุด และด้านรูปแบบของชุดฝึกอบรมทางไกล ทั้ง 3 ข้อ ก็อยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน

งานวิจัยเรื่องดังกล่าวข้างต้น เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ครูสังคม ศึกษาที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส ซึ่งในส่วนของจัดการเรียนการสอนใน สาระย่อยต่าง ๆ ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นั้น มุ่งเน้นการพัฒนา มโนคติของสาระย่อยต่าง ๆ การให้ความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการฝึกอบรมทางไกล โดยใช้สื่อประกอบ คือ ชุดการสอนที่ให้ครูสังคมศึกษานำไปศึกษาด้วยตนเอง ผลการวิจัยในเรื่อง ดังกล่าว มีข้อค้นพบที่สอดคล้องกันว่า ภายหลังจากการศึกษาชุดฝึกอบรมทางไกลแล้ว ครูสังคมศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม ชุดฝึกอบรมทางไกลจึงเป็น เครื่องมือสำคัญในการพัฒนาครูสังคมศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนได้ ดียิ่งขึ้น

